

Nove pésmi.

1. Modérni Pegaz.

Poetje srečni stari vi,
Poetje dobe zlate!
Vi jáhali ste svoje dni
Konjiče nad zemljój krílate.

A mínil Pégazov je čas,
Že davno izumrli!
Kaj pod nebó zdaj nosi nas?
Kaj mislite, vi starci vrii?

Če nas kedo na krilih v zrak
Nevidnih smelo švigne,
Na vzlet za idealom ták
Navdušenje sveto ga dvigne.

2. Moja Muza.

Moja Muza ni mehkužna,
Bledolična gospodična;
Črnogorka je, Špartanka,
Deva zdrava, ognjevitá.

Moja Muza se ne joče
Nad svetóvnim górkem britkim;
Jezna kliče le na delo,
Ki naj spasi nas jedino! —

Moja Muza ne poséda
V mesečini v polusanjah;
Ona ljubi dneve jasne,
Ljubi vroče solnéne žarke.

V levi bakljo, v desni handžar
Kvišku dviga moja Muza;
Razsvetljnje tème klete
In s tirani se bojuje.

Smelo hodi. Kak lasjé ji,
Glej, vihrajo črni v vetru!
A oči ji zró velike
Tja v bodočnost daljnjo, svetlo...

3. Na maškorádi.

Hej, káj tu mask pestrih se gnéte nocój!
Kdó pristna bi spóznał jim lica?
Prihlinjen je govor, našémljen jim kraj...
Ne veš, kaj je laž, kaj resnica...

»In maškore čudne té se li ne zdé
Glumači na odru ti pravi?
,Življenje' predstavljajo nam nehoté
Izbornó, ha-ha po — naravi!«

A. Aškerc.

Groga in drugi.

Spisal R.

(Dalje.)

orej! Naglo!« velí major.

Še nič odgovora . . .

»Govóri!« zaječí iz postelje.

Naposled dokončá Groga svoje izvestje »andante con variazioni,« pripovedujoč:

»Zató ste mi, gospod major, zapovedali, naj oddam čevljarju pismo in škornje, gospodu polkovniku pa naj rečem, da so havane prav izvrstne in . . . in . . . in kakó ste vi, gospod major, prijetno zmedeni . . . ê, prese . . . presenečeni«

Major rahlo zdívjá! Vojaški koledar, zgodovina francoske revolucije, svečnik, in ko je mizica prazna, tudi še dve blazini izpod vzglavja, vse to zletí »allegro con brio« v naglih presledkih na zmóčenega Kozola.

Potem je za nekoliko trenutkov vse tiho v sobi. Od železniške postaje sem se zasliši zategel pisk. S kratko presekanim puhanjem odsopiha tovorni vlak mimo Javoric, glasno stoka, cvili in zvení težko železje. Še iz dalje se čuje ritmiško udarjanje ropotajočih koles ob tirne sklepe.

»Izgubi se!«

Sluga postavi razmetane stvari lepó vznásad na kanapé in žalostno odkoraka v pritlično sobico. »Marcia funebre«.

Pismo, katero je bil pisal major ves jezen čevljarju, je bilo kratko in jedrnato!

»Vi!

Ako mislite, da ste količkaj podobni pametnemu človeku, motite se neusmiljeno. Takih zanikarnih pošiljatev ne potrebujem od vas. Sploh mi je žal, da sem Vas kdaj ogovoril.

Pavel Stojan, major v p.«

Teh laskavih besed polkovnik Greben sevé ni bil nič kaj vesel. »Ali se mu blede? Vika me, pa kakó! In ta surovost! Ali je to olikano?« Sédel je takoj in spisal, od ogorčenosti ves plamteč, pisemce, v izrazih nič menj rezko in točno od majorjevega:

»Vi barbar!

Kar se tiče intelligence, zdí se mi, da ste jeden tistih izvoljencev, katere sreča pamet šele v štiridesetem letu, v jednoinštiridesetem jih pa že zopet mine. Izvestno tudi poslušate na telefon, kakó trava rase. Ako Vam pa moje cigare niso dovolj, prosim, vrnite jih milostno ob mojih troških in čitajte v prostih urah kaj več o uljudnosti in hvalnosti!

Viktor Greben, polkovnik v p.«

»Kaj pa je prišlo temu na misel? Hm! — Hm?« vprašal se je major čudoma, prebravši sinoči ta list. Po daljšem izpraševanju sluge Groge je razrešil zagonetko. —

Gropa Kozol pa je slonel v svojem budoaru žalostno ob mizi, zvižgal »Radeckega koračnico« in bobnal s prsti pred-se. Takó hudega Stojana še ni videl nikdar; »zapodil« ga je bil gospod sicer iz službe že večkrat, pa le za nekaj minut. Takoj je bilo vedno zopet vse poravnano.

»Vidiš, vidiš, Gropa, kam si zavozil!« dejal je tožno. Naposled je utegnil stari šentlenartski šolmošter venderle prav govoriti! Včeraj si bil še majorjev sluga in sam pol majorja. Danes si pa butec in vse je pri kraju! Odití bodeš moral s preljubih Javoric in od gospic Milene in Stanke, ki sta bili takó prijazni in dobri s teboj. In gospod so bili tudi dober gospod! Za zadnjo majoliko, katero si pobil, niso ti rekli ničesar. In vender je sicer gospôda na take črepinje vsa mrtva.«

Ves nesrečen je slonel ob mizi, bridko zgrbančen kakor Levstikova mrtva žaba.

Zdajci se odpró vrata, in major Stojan, opravljen na svoj obični jutranji izprehod, postojí med njimi. Prejšnji togotni in mrzki izraz na lici se je vidno ublažil. Major ni bil takšen »strah«, kakeršnega se je delal. Poleg tega je dobro videl, kakó resnično se kesá svoje nesrečne zmote najbolj nespretně sam. Kakor bi se ne bilo nič zgodilo, velí Grogi z navadnim, vender vedno gromkim glasom:

»Pripravi vse potrebno! Jutri pojdeva na Stol! Ná za tobak!«

Preveč je bil siromak Gropa še zmeden po burnem ramovšu in zajedno prevzet od majorjeve dobrosrčnosti, da bi se dostojno zahvalil. Gospod odide.

»Ampak . . . Gropa, to ti povem! Nobene take več! No-be-ê-ne!« prisezal je sluga sam sebi in mihal s kazalcem pred očmi.

»In glej, kakó se izkažeš hvaležnega gospodu in drugim!«

Tisto noč je imel Gropa kàj nemirne sanje. Zdelo se mu je, da sta odpotovala z majorjem v velikanskem balonu na luno. Kozol je bil namreč odjenjal gospodovim prošnjam, ko mu je major obetal, da gresta prvič in zadnjič z zemlje, in da bodeta gori na mesecu takoj bratovščino pila. In res, pri kupici brinjevca sta se pobratila. Potem je major takoj nabiral nekov rožmarin, katerega je zalotil v razorih. Gropa pa je grabil srebró, posejano po luni na gosto in debelo, kar oberoč in ga tlačil v žepe, v škornje in kamor je mogel. »Sedaj pa le naglo doli, ti major, da se preveč ne navadiva, sicer bodeva še mesečna!« potikal je majorja prijateljski in vteknil še lep kos svetlega srebrá pod srajco »za stare dni«. Major se je urno spustil po dolgi, dolgi vrvi zopet na zemljo in pomigal Grogi, naj pride tudi on. Spustil se je tedaj tudi Kozol. Toda pretežak je bil. Preveč se je bil nabasal. Tisti kos lune, za katerega sta bila privezala vrv, ulomil se je, in Gropa je padal, padal . . . Strašno hitro je šlo. »Da bi se le ne razletel!« skrbelo je Gropo. »Prav mehkega se narêdi!« In veter ga je zanesel, in padel je Kozol v sredo Blejskega jezera in splaval. Prišel pa je hud vrtinec in vlekel Gropo na dno, da se je udiral vedno bolj. Čudno pokaje so zabučali valovi — in Gropa se je pogreznil. Tačas se je vzbudil in videl, da se mu je udrla postelja.

Kakó pa se je trudil odsihdob pokazati svojo hvaležnost »gospodu in drugim,« o tem naj pripovedujejo naslednja poglavja. V tem poglavju bodi omenjeno samó še to, da je razbil, premišljujoč veselje svojega rešenega »polmajorstva«, brez nobene slabe namere jedno izmed dvanajststotice tankih kavnihih čašic od najlepšega sêvreškega porcelana.

II.

„Géronte: Que diable alloit-il faire dans
cette galère? Ah! maudite galère!“

Molière.

»Jasno in gotovo, ma chère! Le vse dobro je, kar vam želim prav od srca. Ni tebi, ni drugim ne bode žal, nikdar žal, ljuba sva-kinja, ako se ravnate po mojih nasvetih. Nisem se zastonj šolala v trdi šoli življenja, draga Ana!«

Te besede je bolj šepetala, nego govorila starikava dama velih lic, šiljastega, voščeno-prosojnega nosú, tankih, strogo črtanih ustnic, s temnimi sencami pod očmi. Sedela je v naslanjaču takó svečano-elegantno in gledala takó resno, oholo, mrzlo, praznično in odločno kakor trdo emancipirana učiteljica kakega zavoda za »višje hčerke«. Vsa je plavala v eterskih čipkah: čipke okolo vrata, čipke pod vratom, čipke ob rokavih, čipke ob prsih, čipke na čepici — zdelo se ti je, da se vse te čipke zdajci vzdignejo v zrak in ponesó gospó Emilijo pl. Jeličevó v neznane višave. Črnosvilena obleka, čašh rahlo šumeča, skrbno spleteni lasjé, okolo temena že nekoliko osiveli, tihi, vender odločni glas, vsa osebnost, vsak gibec in vsaka guba — vse je kazalo malenkostno natančnost in na obe oči slepo njeno zaljubljenost v leseno etiketo. — Kar se tiče »trde šole življenja«, dovoljena bodi »faktiška opazka«, da je gospá pl. Jeličeva nekoliko pretiravala. Kruta usoda jo je pehnila v nežni dóbi osemintridesetih let bogatemu staremu samcu v odprte roke. Ta čas se je pričela tista »trda šola življenja«, pa ne gospé Emiliji, temveč gospodu pl. Jeliču, ki je siromak doslej lepo mirno živel v temnih zmotah neoženjenega ljubljenca posvetne sreče. Sladki pojem o prosti volji je v svojem slovarju takoj izbrisal prve »medene« dni s sramežljivimi solzami v očeh in s trpko žalostjo v oženjenem srcu. Spoznal je, da bi bil poleg govorniških zmožnostij gospé soproge sam Demosten le ubožček; zató je odgovarjal nje daljšim razlagam in razpravam kratko in udano: »Oh, Emilija, Emilija!« Takó je izhajal, dokler mu ni prišla zadnja ura. Zgolj od veselja, da smé zopet jedenkrat ravnati prostovoljno, volil je svoji objokani soprogi obe dolenski graščini, bogate vinograde, gozde, polje, hranilnične knjižice, vrednostne popirje in druge posvetne sladkosti.

Odslej je nosila gospá Emilija »življenja težko pezo« in svoje lahke čipke sama. Nje visokost je vzrasla na vatre in kilometre. Vsako leto pa je posetila Stojanove za mesec dnij ali za dva meseca v Ljubljani in na Javoricah na posebno nezadovoljnost brata majorja in in občí nemir vseh drugih. Grad je bil skupna svojina obeh bratov, majorja Pavla Stojana in odvetnika doktorja Ivana Stojana, pa bogate sestre Emilije pl. Jeličeve.

»Ma chère, ljuba svakinja in draga Ana«, trije naslovi, jedna sama oseba, je bila soproga odvetnika Stojana. V srednjih letih, vedno še lepa, je bila le nekoliko prebujnih oblik in jako flegmatiška. Pregloboko se ni nikdar zamislila, nego živela je vedno v enakomerni plitvi zadovoljnosti. Z možem sta se strinjala in se ljubila, kakor bi ne bila nikdar v zakonu.

Opravljena je bila v temnosivkasto poletno obleko, vender brez ónih dodatkov in prišitkov, katerim smo se čudili ob gospé Emiliji.

Dami sta sedeli v hladnem salonu, v katerem so bile zavese na pol zastrte, steklena vrata, držeča na balkon nad parkom, pa skrbno zagrnjena in zaprta, da bi branila zunanji soparici popoldanski.

»Svet poznam kakor malokdo,« nadaljuje gospá pl. Jeličeva in si pahljá z lično pahalnico dolgočasni obraz. »Zato se nadejam, da odobriš, kar ti sedaj povem.«

Svakinja jo mirno posluša, tiho sklonjena nad pisanim vezilom in počasno vbadajoč iglo.

»Dekleta v nekih letih« povzame zopet teta Emilija, »si namreč domišljujejo, da si le one samé lahko izberó pravega možá, in da drugim ob tem ne gré nič besede. Kaj pa vé neizkušeno deklé o življenskih razmerah in zahtevah? Treba torej, da o takih prilikah kdo svetuje tem mladim modrijankam še o pravem času, da niso potem žrtve zaljubljenih romantiških nazorov. — To se tiče tvoje Milene, ljuba Ana!«

»Milene?« začudi se malce gospa Stojanova. »Kakó misliš to?«

»Dà, dà, Milene! Milenica naša je sicer pametna, ali — lahko se zgodi, da ji veternejak ali nimanič preslepí mlado glavico. Vedi, da se jaz nečem več omožiti; otrok nimam. Tvoja Milena in Stanka sta moji dedičinji. Njiju teta in kuma, izberem jima tudi dostojne ženine. Stanka je še premlada, za Mileno pa sem že poiskala. Nikar me ne glej takó prestrašeno . . . Vedi, da nimam predsodkov o plemstvu. Ali, naj reko ljudje, kar hočejo: mnogo več veljaš, ako imaš na posetnici krono ali grb. To vem dobro. In vedi torej, Milena dobí plemenitega moža. Kaj meniš, kdo mi je v mislih?«

Svakinja jo nemo gleda. Oprezna tetka pa hití, ne brez veselja in ponosa: »Baron Lahnberg, katerega sem uvedla letos v našo hišo. V Berlinu ima strijca, kakor mi je sam pravil, strijca, ki je zelo bogat in brez otrok. No vidiš! Ali si zadovoljna ž njim?«

»Jaz že; tega pa ne vem, kaj poreče Milena.«

»Kakó si čudna! Devetnajstletno deklé ni, da bi kaj reklo. Pa saj je Milena pametno deklé brez nobenih nazorov.«

»In če bi se upirala?«

»Svoji sreči bi se upirala. Béži no! Stavim kaj, da ji ugaja galantni kavalir že zdavna. Reci ji o priliki kaj besed.«

»To je težko. — Pa saj je še premlada!«

»Premlada? V najnevarnejših letih, pravim ti. Ali veš to? No, govorila bodem pa jaz ž njo, ako ti nečeš. Ravno prihaja.«

Starejša hčerka Stojanova, Milena, ki je stopila sedaj v salon, je bila preljubko dekletce, »rosna rožica«, ki je v pusti salon prinesla nekaj kakor sladke vonjave in svežega klitja pogorskih gozdov okrog Javoric. Stavim kaj, prijazni bralec, da bi bil rajnji Platon temeljito preosnoval svojo teorijo, da je kdaj videl te čiste, nežne in mehke poteze mladega obraza, polnega jasne miline, to dvojico črnih, mirno se smejočih, nekoliko sanjavih zvezd, ta na pol še detinski, na pol resni ponos prave ženske plemenitosti, ta harmoniški, vitkobujni stas in v licih te jamici, v katerih so se domače gracije naselile in »se igrale skrivalnice.«

»Ljuba Milena«, izpregovori teta Emilija po nekaterih ovinkih in ogleduje fotografijo, katero je vzela z mizice raz stekleno stojalo, nasajeno na srebrni podstavi, »ljuba Milenica, kakó ti kaj ugaja baron Lahnberg?«

»Rekši, dama strogo opazuje obrazek Milenin in čaka, kdaj se pojavi na njem ona znana izdajalna rdečica, ki pové mnogokrat več, nego sto besed. — Toda nežna polt se ni izpremenila mladenki niti za senco. To seveda že ni kdo vé kakó prijalo stari gospé, še menj pa ji je ugajal Milenin odkritosrčni odgovor.

»Gospod Lahnberg? Oh!« zasmeje se Milena in séde poleg tete. »Ali veste, kako mu pravi sodnikova Minka? »Pipifaks« mu pravi, in nam drugim se zdi to ime prav srečno izbrano. Ah, mama, Pipifaks, to je res dobro, ali ne?«

»Ali, Milena!« posvari jo gospa Jelčeva, položivši sliko na staro mesto, »ne tako glasno! To se ne spodobi za take mlade dame, kakor si ti. To ni lepo! Govóri tišje? Kako pa imenujejo barona tvoje prijateljice, nam ni treba vedeti, kaj ne, Ana? Ali ni Lahnberg kavalir od nog do glave?«

»Kavalir, res, teta! Čakajte, kaj mi je doktorjeva Elza vse povedala o njem, kakšne »vtiske« je delal zadnjih štirinajst dnij po Ljubljani. Zjutraj, to se pravi, proti poldne, kadar je vstal in se šel sprehajati, stopil je komaj čez prag, in že uzre mlado deklé, iz šole gredoče. Pogleda jo, veste, takó svetlo jo pogleda skozi monokelj, namižikne ji, milostno se ji nasmeje — in že je uboga gospodičina izgubljena! Ona zardí, povesi oči, gospod Pipifaks pa nadaljuje zmagovito svojo pot in sreča célo kohorto pripravniških kandidatinj, vračajočih se domov. Mnogo jih je, pa Pipifaks ne izpusti nobene. Vsaki privošči vzpodbuden pogled in galanten nasmeh. In tresejo se pisani solnčniki in šolski zvezki v nežnih rokah, in burneje vtripljejo srca oh! Toda Pipifaks . . .«

»Milena, Milena!« prestreže sedaj teta dostojanstveno brzo čevrljanje svoje netjakinje, a mamá je lepo mirno vezla kakor prej, in le proti koncu Mileninega izvestja jo je karajoče pogledala. »Res, nisem mislila, nadaljuje teta, da si še toli otročja. Rekla sem ti že, da nas pusti s svojimi Minkami in Elzami! Lepe prijateljice imaš! Tega sevé ne morem verjeti, da bi bil gospod baron Lahnberg komu kaj takega pripovedoval sam o sebi. — To je pa resnično, dekleta so dandanes vsa neumna. Baron, no mogoče — lahko se takó norčuje ž njimi. Ali, Milena, on je takó prikupljiv mlad mož v vsakem oziru, da bi ga jaz, da sem na tvojem mestu, visoko čislala in si nobenega drugega ne želela za moža. In ti, Milenica?«

»O jaz pa že ne!« vzklikne devojka hitro.

»Zakaj ne?« vpraša teta, že nekoliko srdita.

»Zató!« odgovori Milena brzo.

»In ako bi jaz, ako bi mi« — popravi se teta, za trenotek obrnviši se proti svakinji, »ako bi mi vsi to želeli?«

Tiho je postalo v salonu. Nekoliko zvedavih solnčnih trakov se je prikradlo hipoma skozi žaluzije, smuknilo črez imitirano smirensko preprogo, po modrem plišu ebenovinske garniture, šinilo črez kopije Kaulbachovih slik na steni in izginilo. Popil jih je temán oblak: zunaj se je pripravljalo na dež. Milena ni odgovorila; vstala je in šla počasi proti oknu, potem pa postala, od matere in tete na pol v stran obrnjena, pred velikim Makartovim buketom in si ogledovala z nepojmljivo paznostjo razne rokoko-kipce in »nippes« na konzóli. Rdečica ji je oblila ves obrazek, in mali ušesci sta ji žareli kakor dve nežni rožici.

Gospa Emilija je zaorgljala še nekoliko hvale o aristokratiškem dandiju in omenila, da mora priti vsaki čas, kakor ji je obljubil.

»Radi mene naj bo v centralni Afriki!« mislila si je na tihem Milena, ugriznila se v spodnjo ustnico in povesila lepo glavico.

Kar se javijo nepričakovani gostje, dve »prijateljici« gospe Ane Stojanove izza šolskih let, soproga trgovca Zoblja in gospá davčnega kontrolorja, Grizajka. Prijazni čitatelj jih bo težko razločeval, zakaj žena vranovskega Rothschilda je bila velika in debela, druga pa majhna in suha. Zato naj jih nekoliko natančneje orišem.

Krepka prikazen Zobéljina je bila okrogla v pravem pomenu te besede in od vseh strani jednaka. Okrogel obraz Perzijanci visoko cenijo, in njih pesniki ga celó navdušeno opevajo in primerjajo veličastni luni. To delajo perzijski pesniki, ker so v Perziji doma. Seveda midva z hralcem, ki Perzije nikdar nisva videla na lastne oči in je

skoro gotovo niti v prihodnje ne bodeva, midva bi takega polnega obraza ne opevala očito, niti bi na tihem delala škode dosedanjemu dobremu glasu poštenega meseca. Da, obširno je bilo obličje gospe trgovke; ali navzlic tej prostornosti je bil majhni vzfrkneni nos v večni zadregi med napetima rdečima licema, ki sta se svetili, kakor da bi bila novo lakirani, in ju je ponižno prosil milosti. Tudi oči so bile hudo v stiski; kadar je bilo slabo vreme, komaj si jih videl. — Grizajka pa je živela kot živo nasprotstvo bujno razvite »prijateljice«. Šibka in lahkonoga in nizke rasti, ni napravljala poleg premočne druge nikakeršnega vtiska. Suha kakor gospa Jeličeva, ji je bila tudi v tem nekoliko podobna, ker je nosila po obleki polno petljic in zanjčic. Morala je torej skrbeti za povečanje svoje specifiške teže. Vedno je imela v to svrhu s seboj ročno torbico iz rjavkastega usnja, katero se je pa prvotne boje v teku let skrajno naveličalo in kazalo živahno hrepenenje po drugih barvah. Uloga težilnega orodja je bila prisojena tudi solnčniku z masivnim ročnikom. S svojo torbico, v kateri je bilo radi previdnosti vselej nekoliko težkih ključev, in pa z bremenilnim solnčnikom v roki je postajala gospa Grizajka navzlic svoji mršavosti venderle kolikor toliko tehtna oseba in je tako prav lahko kljubovala manjšim gorenjskim sapicam ter ostala večjidel vedno na trdih tleh... Vranovčanje so poleg tega trdili, da ji mora gospod Grizajec, nje mož, vselej prej povedati, kadar hoče kihiniti, da bi se še v pravem času rešila pred vetrom v bližnjo sobo. Kadar so pa pihale ostre sape in burje, takrat je gospa kontrolorka rajša ostajala doma, ali pa se je oklenila svoje težke prijateljice gospe Zobelje. Tako združenih bi ne bila odnesla niti kraška burja... Suho nje lice je imelo sladkoprijazen izraz, kakor da je pripravljena vsakogar vsaki čas objeti. Na njeni drobni lisičji glavicici pa se je zibal pošasten klobuk velikanske obširnosti. Najprvo je vzbujalo pozornost na tem spaku nadčloveškega ukusa mogočno zelenkasto pero, migajoč večinoma ob levi strani, tako, da ni zakrivalo drugih mičnih stvaric, ki so kitile desno stran. Tukaj je zavzemal prvi prostor rejen tič z odprtim kljunom, izpreminjajoč vse barve. Majhen ni bil, in za malo večerjo bi ga bilo dosti. Kar je bilo pa še prostega svetá med zeleno zastavo in pisanim golobom, vse je bilo kaj umetno zastavljeno, da so se oči tudi najbolj blaziranega izbirčnega pasle z veseljem ob tem spreminjastem pogledu. Temnočrni in bledozeleni grozdki, prešerne cvetke, skromni žitni klas, svetlozeleni hrostki, fantastiški popki in trezno listje, vse to pestro grmovje se je šopirilo v bohotni baha-vosti na širnem pokrivalu. Le škoda, da ni bilo več prostora, recimo,

za kako pomanjšano kravico ali vsaj za kakega backa . . . Nasprotno je imela gospa Zobelja majhno, majčkeno pokrivalce. Smrtni prebivalci vranovski in drugi božji ljudje ga sploh niso videli, ako se niso potrudili v prvo nadstropje. Klobuček je bival visoko gori na zadnjem vrhu velike Zobelje. Širok temnovišnjev trak je bilo jedino, po čemer je človek mogel temno slutiti, da utegne biti ob tem traku v nevidnih višavah mogoče tudi kaj klobuka. Saj večji ni bil, kakor dober groš stare veljave. Za muzejsko zbirko botaniških in zooloških predmetov torej ni bil pripraven. Le jedna tožna dolgostebelna, žaltavordeča cvetka je samovala na vrhu in zavidno zrla na tuje bogastvo Grizajkega klobučiča. Ali si je morebiti želela jednega tistih leposvetlih hrostkov? — Tako sta hodili po svetu kakor z zamenjanima klobukoma, Grizajka, od daleč gobi podobna, Zobelja pa na pol razoglava. — Dasi sta si bili te zastopnici gotiškega in rokoko-zloga na vnanje toli različni, jedinila jih je jedna skupna krepost — dar zgovornosti in jezičnosti. Katera njiju je drugo nadkriljevala, tega ne vem, in to mi je res prav žal. Danes je bila prva lovorja vredna, jutri se je zopet druga pognala na vrhunec spretne opravljivosti. Sprli sta se po osemkrat vsaki teden, vendar sta se vselej zopet »sprijaznili«, kar kaže blag in mehek značaj. Na Vranovem in deset milj naokolo so se ju bali kakor živega vraga; zakaj živeli nista samo o sadovih te revne zemlje, temveč tudi o dobrem imenu vseh sorodnikov, prijateljev in znancev, katere sta vlekli čez svoje neplombirane zobe . . . Razun tega nista dajali nikomur nobene druge koristi . . . Kako sta sladili življenje zakonskima možema, o tem naj »molči pevčeva uljudnost«. Kako pa da sta sodila soproga o njih, in kaj sta si želela na tistem vsaki za se, o tem bodi nekoliko povedano po ovinkih. — Božja pot v Meko je prepovedana ženskim samim brez mož. Ako hoče tedaj neomožena dama romati v sveto mesto, mora se prej poročiti z možem, katerega si nalašč za to najme, in ki jo mora toliko časa čuvati in varovati, dokler ostane ona v Meki. Ko pa romarica zapusti mesto zopet, postane zakon neveljaven . . . Je pa tam vrsta moških, ki nimajo drugega opravila, nego da živijo kot provizorni zakonski suplentje. Ako bi bila gospoda Zobelj in Grizajec o tem kaj vedela, nobena sila bi ju ne bila zadržala — šla bi bila še tisti teden z ženama naravnost v rešilno Meko. Morda bi se jima bil približal še kedo iz naše mile domovine?

Vedeli sta, da se na Javoricah nekaj »kuha«. Zato sta se obe podvzicali, da druga drugi gorko novico pred nosom izpodgrizne in raztrobi prva po mestu. Goreči tekmovalki sta se srečali na pol pota,

druga jezna na drugo, da ji je pokvarila prvenstvo ustne tradicije, na obrazu pa sta kazali najslajšo prijaznost. Združili sta se na vzajemno delovanje, kakor se v obče rada pajdaši šibka nprav z krepkejšo. Privredli sta s sábo Grizajka svojega Mirka, Zobelja pa sinka Rudka, dečka oba v nežni mladosti osmih let.

In pričele so se one znane konvencionalne navideznosti, vriščeči pozdravi, nabrencane fraze in uljudni smeh zadrege v odmorih.

»Ljubi gostje« so odložili in se naselili po zofi in stolih tako previdno in solidno, kakor da nameravajo ostati tukaj čez zimo. Ko so srečno opravili zdravje, vreme, toaleto in posle, prišla sta Rudek in Mirko na vrsto.

»Oh, moj Mirko je tako pohlevne nravi«, legala je Grizajka in skrivaj rahlo sunila sinka, mislečega, da je prav sedaj prišel tisti toli željno pričakovani sladki trenotek, ko lahko pobrcne Rudka, svojega naravnega sovražnika, malo, samo takole malo z nogo.

»O, in moj Rudek še le, ta je pa tako miren!« hitela je Zobelja. Ob jednom pa je strogo pogledovala fantka. Ta je bil namreč o pravem času opazil hudobno namero »pohlevnega« sovražnika in skrčil tudi svojo nožico v kolikor najbolj izdaten sunec.

Mirko in Rudek sta bila namreč še v oni zlati dobi, ko šteje vzbujajoči se finančialni duh človeški imovino po starih peresih in pisanih frnikolah; ko se jamejo dvigati v mladostni duši prvi kritični dvomi o pravi osebi presvetega Miklavža, milega angeljčka njegovega in pošastnih parkljev; ko diletant življenja rad vidi, da gre sajasti dimnikar na drugi strani ceste, in da je mamičino krilo — za vse slučaje — prav blizu; ko se človeška strast za šport zadovoljuje z visokostno igro »klinec biti«, v kateri se šteje »pointe« lahko kar po deset, da so tisočnice prej gotove; ko vzbuja lastnik najponižnejšega vrtiljaka mlademu bitju pekočo zavist; ko se zdi sedaj svetli oficir, sedaj spretni cirkusni jahač, sedaj konduktar, sedaj pomorščak nežni domislivosti nedosežen fantom . . .

Sevéda sta se mlada junaka vsaki za se že — večkrat odločila. »Pohlevni« Mirko je bil tačas navdušen mornar. »Mirni« Rudek pa je hrepenel po zapeljivem dostojanstvu železniškega sprevodnika in se vozil v duhu na vse kraje, v Ljubljano, na Dunaj in celo v Ameriko.

Bila sta oba zadovoljna, vsaki v svojem »poklicu« . . . Res, naj-srečnejši ljudje na svetu so otroci; njih je nebeško kraljestvo pravega veselja.

Stojanovi so bili že prej pojužinali; o gospé Grizajki in Zobelji pa se ni vedelo nič gotovega. Vender se jima je poznalo obema na tem,

kako krčevito sta se branili vabilu na »kavo«, da se je veselita druga bolj od druge. Družba je torej odšla v obednico, kjer sta se zlasti Rudek in Mirko razveseljevala, videč na mizi sadje, med in sladice. Kavo, sir in take stvari sta krepko prezirala.

Prav tega, radi česar sta bili prišli, namreč, kako se ima stvar z Mileno, o kateri se je govorilo po Vranovem, da je »na pol zaročena«, tega se ni še lotila nobena. Naposled se vender osokoli gospa Grizajka in vpraša presenetljivo-smelo na pol doktorico, na pol gospo pl. Jeličevo:

»Ali bomo imeli kmalu čast, da Mileni čestitamo?«

Milena je od jeze in srama zardela; gospa Stojanova, ne vedoč, kako bi primerno odgovorila predrzni vprašalki, pogledala je osuplo svojo svakinjo. Ta pa je odločno pokimala z glavo in odgovorila glasneje, nego obično: »Da, da, v kratkem.«

Torej venderle res! Tuji gospé sta dobro vedeli, da pl. Jeličeva odločuje na Javoricah, in da se to zgodi, kar ona reče, naj bo, kar hoče. Zobeljo je ta trenotek strašno peklo, da ni ona prva vprašala. Milena je torej — rekli bi kar naravnost — zaročena, toda s kom?

Že se je debela trgovka pripravljala, da popravi prejšnjo zamudo in stavi »glavno vprašanje«, ko javi hišina gospoda barona Lahnberga. Pozornost vseh se je obrnila ta trenotek proti vratom; ta hipec je porabila uboga Milena, da si obriše dve sijajni solzici, kateri je že ves čas komaj, komaj zadržavala.

(Dalje prihodujič.)

Pri viru.

Po vóde deklé šlo je k viru . . .

Po stezi mlad potnik prispé.

Postane pri viru in devi

Prijazno smehlja se dé:

»Krepilo podaj mi iz vrča.

Raz prsi mi šopek podáj; —

Požirek krepilni in kito

Bog večni poplača ti náj!«

Deklé da mu vóde, da kito . . .

Mlad potnik je odpotovál.

A v srce, a v srce deklíče

Nemira je seme vsejál.

Carmen.

Znameniti Slovenci.

Spisuje Fridolin Kavčič.

1. Jurij Mihelec.¹⁾

né 22. sušca l. 1805. ob polupetih popoldne se je porodil ljubljanskemu krčmarju Juriju Mihelcu na Tržaški cesti, gospodarju h. št. 48./8. tretji sin, katerega je krstil župnik Peter Zupan v trnovski cerkvi na očetovo ime. Prvorojeni sin Janez je prevzel po očetovi smrti gostilnico, drugorojenec Frančišek je postal po dovršeni spodnji gimnaziji uradnik pri ljubljanskem tobačnem uradu in je umrl v Ljubljani okolu l. 1859. kot c. k. oskrbnik tobačnega skladišča. A tretji in najdarovitejši sin, Jurij, je dovršil v Ljubljani gimnazijske nauke ter se je šel na Dunaj pravoslovja učiti.

Že v Ljubljani je bil zaslovel Jurij za izvrstnega igralca na klavirju in na goslih, kar pa seveda prozajičnima in ščedljivima roditeljema nikakor ni bilo po godu, češ, da se nadarjeni Jurček ne izpridi. Toda prirojen nebeški dar se ne da zlahka zatreti, in tako se je tudi Jurček pri prijateljih skrivaj uril na klavirju brez vsakega navoda ali učitelja; bil je torej samouk v pravem pomenu besede.

Ko pride na Dunaj, se mu šele prav razširi godbeno obzorje. Ognjevit mladenič je slušal ves zamaknjen glasove Beethovnovе ter Schubertove godbe; tičal je vedno v gledališčih in koncertih, poleg tega pa seveda zanemarjal pravoslovne nauke; posvetil se je z vso dušo godbi. Neka skrivna moč ga je tirala do nje ter mu navdajala kipeče srce z velikimi upi, češ, da postane slaven skladatelj, da si okraši čelo z lovorikami. Toda trnjeva so pota umetniška. Posrečilo se mu je vender, da se seznani na Dunaju s slavnim godbenikom Beethovnom; le-ta, zapazivši Mihelčev izvenredni glasbeni dar, pregovori našega rojaka, da dá za vselej slovo pravoslovnim naukom ter se poprime z vso svojo mladeniško ognjevitostjo in oduševljenostjo učenja kontrabasa.

Genijalni Beethoven, dasi v občevanju neprijazen in oduren človek, si izvoli Mihelca za prijatelja ter mu ostane do svoje smrti zvest in naklonjen.

Že leta 1826., kot jedenindvajsetleten mladenič, se je proslavil Mihelec v dunajskem gledališču v Leopoldovem predmestju (Leopold-

¹⁾ Mož sam se je pisal »Micheuz« in pozneje »Micheux«.

städter Volkstheater) kot skladatelj. Igrale so se tri njegove komične opere z najboljšim uspehom. Te tri opere se glase: 1. »Vilino dete« (»Das Kind der Fee«). 2. »Udan sluga« (»Ein treuer Diener«) in 3. »Radikalno zdravilo« (»Radicale Cure«).

Ta sijajni prvi uspeh ga je še bolj podžgal, tako, da je l. 1827. za gledališče v Jožefovem predmestju (Josefstädtertheater) uglasbil kantato »Potnik in potok« (Der Pilger und der Bach); le-ta je v gledališču navzočemu glasovitemu skladatelju Schubertu segla tako globoko v srce, da je osobno čestital Mihelcu na velikem uspehu ter po onem večeru bil Mihelcu naklonjen prijatelj.

L. 1835. je uglasbil opero »Planetje« (»Die Planeten«), l. 1840. pa opero »Maska« (Die Maske). Poudarjati morem, da so se te opere igrale na deskah vseh največjih nemških gledališč z velikim uspehom ter je njih skladatelj, slovenskega krčmarja sin, Jurij Mihelec, žel za nje mnogo slave in denarja.

L. 1840. odpotuje Mihelec kar nanagloma na Ogersko, kjer je živel kot učitelj glasbe do l. 1842. Kaj neki ga je do tega koraka napotilo, ko si je vender na Dunaju priboril toliko uspeha? Ni mi bilo mogoče tega dognati. Da mu je pa ostalo bivanje v Madjarski v prijetnem spominu, to nam priča skladba, ki jo je pozneje v Parizu objavil pod zaglavjem: »Glas iz Ogerske« (Stimmen aus Ungarn).

L. 1842. se je preselil Mihelec v Pariz, kjer je odslej živel, deloval in tudi umrl. V Parizu si je ime Mihelec (»Micheuz«) pofrancozil v »Micheux«. — Kolikorkoli sem si prizadeval, da bi poizvedel kaj zanesljivega o končnem delovanju in o smrti Mihelčevi, ni se mi posrečilo, dasi se je gospod Louis Léger, »professeur au collège de France« v Parizu, na mojo prošnjo mnogo trudil, da bi to stvar razjasnil, toda zaman; le nekoliko podatkov mi je poslal, katere sem porabil pri sestavljanju te životopisne črtice. Za to trudoljubivost naj mu izrečem na tem mestu javno zahvalo; takisto iskreno zahvaljujem vrlega starino, gospoda dr. Jerneja Zupanca ter prijaznega učenjaka, gospoda dr. Franciška Simoniča na poslanih mi prispevkih.

Sosebno prinos gospoda dr. Jerneja Zupanca bode moje rojake izvestno zanimal. G. dr. Zupanec je spremljal l. 1849. grofa Szecsenya, poznejšega avstrijskega poslanika na berlinskem dvoru; kot vzgojitelj na potovanju po Evropi. Ko sta došla v Pariz, je čul dr. Zupanec, da mu biva rojak profesor Mihelec v francoski metropoli. Ko dojde v stanovanje Mihelčevo, ga najde piščega pri mizi; nagovori ga francoski. Ko pa mu, nadaljujoč svoj nagovor, pové slovenski, da mu prinaša pozdrave iz domovine, poskoči Mihelec radostno osupel

s sedeža ter objema dr. Zupanca. Pomenkovala sta se potem v materinščini, in Mihelec je bil zvest »cicerone« grofu Szecsenyu in dr. Zupanču za njiju bivanja v Parizu. —

Fétis, *Biographie universelle des musiciens*, 2. édition. Paris 8°. tom. VI., 1864 navaja o Mihelcu sledeče črtice:

»Micheux (G.) pianiste et compositeur d'oeuvres légères pour son instrument, naquit en Styrie (?) et vivait à Vienne en 1829. Il s'y trouvait encore en 1840. Depuis plusieurs années il est fixé à Paris. On connoit sous son nom environ cent oeuvres d'études, fantaisies, themes variés, mazourkes et polkas pour le piano.«

In v dopolnilu (*Supplément*, tom. II. od leta 1880.) pripoveduje: Micheux Georges, pianiste, professeur et compositeur, né vers 1815 et fixé à Paris, s'est livré à l'enseignement et a publié pour le piano environ cent cinquante morceaux de genre qui sont faits non sans goût, mais qui n'ont pas pu réussir à faire sortir son nom de l'obscurité. Au nombre de ces compositions, parmi lesquelles on peut surtout citer les deux recueils intitulés »Echos de Hongrie« op. 50 et »Six Melodies« sympathiques op. 112.

2. Dr. Jurij Starovasnik.

Porojen 2. aprila 1748. l. v Kamniku, se je šolal v Ljubljani ter se posvetil zdravništvu na Dunaju. Že l. 1774. so pozvali slovečega zdravnika na univerzo freiburško za profesorja zdravilstva; tam si je stekel kot zdravnik, učitelj in humanist veliko nevenljivih zaslug. Spisal je mnogo znamenitih knjig zdravilstvene vsebine. Umrl je 26. marca l. 1792. kot žrtva poklica svojega za kugo, dopolnivši komaj 44. leto.¹⁾ Njegovi ostanki počivajo na pokopališču freiburškem, kjer so mu postavili prijatelji in častilci kamenit spomenik s sledečim značilnim napisom, ki nam več pove, nego nam more povedati najvestnejši životopisec.

»Hier ruht der edle Mann, der volle achtzehn Jahr
Uns alles, Arzt, Freund, Rath, des Volkes Liebe war,
Der mit dem besten Kopf. das beste Herz verband;
Im Wohlthun nur sein Glück, sein frühes Ende fand.

Mi Slovenci pa smo dali sloveči univerzi freiburški dva učenjaka: pravnika Jelenca in zdravnika Starovasnika. To univerzo je

¹⁾ Engelbert Küpfel v »*Necrologium sodalium et amicorum*« pripoveduje: »Starovasnik wurde im Jahre 1792 mit dem Pestgift angesteckt, das ihn am 26. März desselben Jahres tödtete. Nachdem er verschieden, wurde die Leiche schwarz wie ein Mohr, so schrecklich wirkte das Gift!«

ustanovil l. 1456. avstrijski nadvojvoda Albert VI.; l. 1856. so praznovali slovesno štiristoletnico njene ustanovitve.

Starovasnik je objavil sledeča dela:

1) »Dissertatio inaug. medica sistens animadversiones in praecipuas viscerum inflammationes« (Viennae 1773, 8°);

2) »Dissertatio de reconvalescentibus (ibid. eod. a. 8°); »Dissertatio de inflammatione uteri« (ibid. eod. a. 8°); — »Dissertatio de erroribus fraudibus ac inertia medicamentorum« (Freib. Brig. 1774. 8°);

4) »Abhandlung von den ausserordentlichen Fasten der Maria Monica Mutschlerin zu Rothweil. 1. Theil. Mit einem Kupfer (Freiburg 1870); 2. Theil. Wien 1782, 8°, »welcher Fall in Hochkreisen grosses Aufsehen erregte«;

5) »Dissertatio de sterilitate humana« (Friburgi 1781, 8°);

6) »Dissertatio de constitutione anni 1782 totius et anni 1783 usque ad solstitium aestivum, cum observationibus nonnullis circa morbos per eum occurrentes, praecipue circa morbos biliosos, catarrhum epidemicum, scarlatinum et morbilos« (ib. 1783, 8°). —

Dasi se je Starovasnik sam vedno podpisaval Staravasnik, navedel ga je Mensel (»Das gelehrte Deutschland«. Lemgo 1787, 8°) napačno z imenom: Starakasnik. Isti učenjak mu je v knjigi »Lexicon der vom Jahre 1750—1800 verstorbenen teutschen Schriftsteller« (Leipzig 1813. Gerh. Fleischer d. Jüng. 8°, tom XIII., na strani 287.) že ponemčil pristno slovensko ime v Neuhofer, kar je seveda napačno; Starovasnika bi si Nemec moral ponemčiti v Altdorferja, ne pa v Neuhoferja.

3. Dr. Florjan Sentimar.

Porodil se je okolo l. 1785. v Kranju. Ko je dovršil ljubljanske šole, se je šel l. 1804. na Dunaj zdravilstva učiti. Z Dunaja se napoti v Heidelberg in Pariz. L. 1812. je spremil veliko vojsko francosko na Rusko. Po znanem nesrečnem izhodu te vojne je ostal v Moskvi, in ondudaj mu je slovenski jezik kakor nekdanj slavnemu Žigi Herbersteinu mnogo koristil.

Za kolere l. 1830. se je posebno odlikoval; spisal je o tej bolezni tudi neko knjigo in izvod te knjige poslal kranjskemu zgodovinskemu društvu. Iz Petrograda je prišel l. 1836. na Nemško.

Več o Sentimaru pa ne vem povedati. Morda napotijo te vrstice koga, da kaj več poizvé in pové o življenju tega našega rojaka.

O raznesilih.

Spisal Fr. Smolnikov.

IV.

Kako deluje smodnik?

 Poslednje učinke smodnika pozna pač marsikdo, ne da bi bil kedaj premišljal, odkod je to, da močno puhne ali pokne, ako se smodnik zapali na prostem; ako pa se zapali v zaprtem prostoru, n. pr. na dnu puškine, topove ali v zemljo zvrtnane cevi, da tedaj z ogromno silo odpahne zapah, t. j. svinčeni ali železni izstrelek ali oklepajoče ga ozemlje.

Da se o tej zadevi poučimo, oglejmo si jo od kemijske in fizikalne strani.

Zapaljen smodnik gori. Gorenje v ožjem pomenu kemijskem pa je ona prikazen, pri kateri se kaka snov spaja s kisikom, izvajajoča pri tem več ali manj toplote. Iz zgorele snovi dobimo po jedno ali več novih, zgoreline imenovanih, ki se po zunajnosti bistveno razločujejo od zgorelih snovij. Učinke smodnika imamo torej iskati v odnošajih njegovega gorenja, pa v toploti in zgorelinah, ki jih učini zapaljen smodnik.

V smodniku gorita ogljik in žveplo, soliter pa ju zalaga s potrebnim kisikom. Soliter ima namreč 47,4% rekli bi zgoščenega kisika v sebi: v 1 kg solitra je 474 g kisika, ki bi kot plin pod navadnim zračnim tlakom (760 mm in 0° C) zavzema 330 dm³ (litrov) prostora. Ves ta kisik se porabi, da gorita ogljik in žveplo, in iz tega se naredi cela vrsta ogljikovih, žveplovih in kalijevih spojin (zgorelin).

Gorenje smodnika je v obče jako zamotana prikazen, ki je zavisna od toli mnogovrstnih činiteljev, da je ni moči za vse slučaje dognati; vsaka majhna razlika v sestavi smodnika in najmanjša izprememba okolnostij, pod katerimi gori smodnik, upliva na kakovost zgorelin in vsega učinka. Gotovo pa je, da se deli vsa prikazen v dva ravno nasprotna si dogodka.¹⁾

Prvi je okisanje (oksidacija) ali gorenje v pravem pomenu besede. Med tem se spaja solitrov kisik z ogljikom in žveplom, iz česar nastane ogljikov in žveplen okis; ko se je solitru vzel ves kisik, razpade zacela v prosti kalij in dušik; dušik ostane prost, kalij pa se spoji

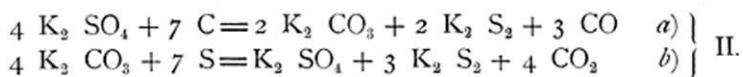
¹⁾ Prim. R. Wagner, Handbuch d. chem. Technologie 1886, str. 186. sl.

z ogljikovim in žveplovim okisom v žveplenokisli in ogljikovokisli kalij. To se da izraziti s to-le enačbo:

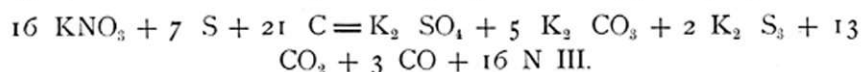
Dokler se vrši ta dogodek, izvaja se toplota, in prav ta čas zvrši se tudi razpok (eksplozija).

Ko nastopi drugi dogodek, ne izvede se toplote nič več, nasprotno, porabi se je nekoliko v pretvorbo poprej nastalih spojin. Ogljik odtegne deloma žveplenokislemu kaliju kisik, in zategadelj se naredi nekaj žveplenega kalija, in žveplo odtegne deloma ogljikovokislemu kaliju kisik, in naredi se tudi žveplen kalij. Ta dogodek je tedaj prava redukcija ter se natančno izprevidi iz naslednjih dveh enačb:

V teh enačbah je izražen najjednostavniši način gorenja, ki nam izvaja samo glavne zgoreline: ogljikovokisli kalij ($\text{K}_2 \text{ CO}_3$), žveplenokisli kalij ($\text{K}_2 \text{ SO}_4$), dvojni žvepleni kalij ($\text{K}_2 \text{ S}_2$) ogljikov okis (CO), ogljikovo kislino (CO_2) in prosti dušik (N).

Skoro iste zgoreline se dobé po preiskavah Debus-Berthelota iz zgoraj navedene sestave ($16 \text{ KNO}_3 + 7 \text{ S} + 21 \text{ C}$) po tej-le enačbi:

Dasi je smodnikova moč zavisna od množine plinastih zgorelin in od množine vzbujene toplote, vendar si ta nista dva činitelja povsem sorazmerna; med tem ko narašča prvi, utegne pojemati drugi. In res se je našlo, da daje izmed smodnikovin s 16 molekulami solitra sestava: $16 \text{ KNO}_3 + 8 \text{ S} + 8 \text{ C}$ največ toplote in najmanj plinastih zgorelin, sestava: $16 \text{ KNO}_3 + 16 \text{ S} + 24 \text{ C}$ pa najmanj toplote in največ plinov.

O smodnikovih zgorelinah se je vedelo že davno, da so deloma plinasta, deloma pa trda telesa; a natančneje sta jih prva preiskovala skupno Bunsen in Šiškov l. 1857. pod navadnim, za njima pa Nobel na Švedskem in Abel na Angležkem pod višjim zračnim tlakom. Pokazalo se je, da se zgoreline izpreminjajo z zračnim tlakom, pa da je trdih več, nego plinastih. Nobel in Abel sta našla pri smodniku normalne sestave (74,4% KNO_3 , 10% S, 14,3% C, 1% $\text{H}_2 \text{ O}$) povprek 57% trdih in 43% plinastih zgorelin.

Pod zračnim tlakom $12\frac{1}{2}$ atmosfér je bilo med plinastimi zgorelinami največ

ogljikove kisline (CO_2), namreč	27 70 ⁰ / ₁₀₀ , zatem
dušika (N)	11'39 »
ogljikovega okisa (CO)	4'73 »
žveplena vodika ($\text{H}_2 \text{S}$)	0'84 »

med trdimi pa

ogljikovokislega kalija (pepelike, $\text{K}_2 \text{CO}_3$)	30 98 ⁰ / ₁₀₀
žveplena kalija ($\text{H}_2 \text{S}_2$)	10'55 »
žveplenokislega kalija ($\text{K}_2 \text{SO}_4$)	6'58 »
žveplenosokislega kalija ($\text{K}_2 \text{S}_2 \text{O}_3$)	3 34 »
čistega žvepla (S)	3'40 »

Ta števila kažejo, da je med zgorelinami nad 10⁰/₁₀₀ prostega dušika, ki ni zgorel; izločil ga je razkrajajoči se soliter. Tudi nekaj žvepla ostane nezgorelega, trohica žveplena vodika pa prihaja od tod, ker je smodnik navadno nekoliko vlažen; vzpričo velike vročine se razkroji voda, in vodik se deloma spoji z žveplom.

Zraven imenovanih zgorelin je še nekaj drugih, izmed katerih pa nobena ne znaša 1⁰/₁₀₀ vseh zgorelin. Bunsen in Šiškof sta našla vobče sedmero plinastih in desetero trdih zgorelin; med prvimi prostega kisika in vodika, med zadnjimi pa ogljika, ogljikovokislega amonijaka in žveplena cijankalija.

Naštevši najvažnejše zgoreline, poskusimo zdaj razjasniti, zakaj da zapaljen smodnik pokne (eksploduje), t. j. odkod mu je gonilna, oziroma raznesilna moč.

Kemija uči, da je spajanje prvin in razkranje spojin vedno združeno s toplotnimi izpremembami. Navadno se pri kemijskem spajanju toplota izvaja, pri razkranju pa uporablja.

Kedo n. pr. ne ve, koliko kuriva, oziroma toplote je treba, ko se žge apno? Žganje apna je kemijsko raztvorjanje apnenca. Toplota opravlja pri tem delo, t. j. ona loči apnenec v plinasto ogljikovo kislino, katera zbeži v zrak, in v trd kalcijev oksid, žgano ali živo apno, katero ostane v apnenici.

Živo apno gasimo z mrzlo vodo. Komu ni znano, da se med tem apno močno ogreje? Gašenje je kemijsko spajanje apna z vodo. Pri tem se proizvaja toliko toplote, da začne gašeno apno vreti.

Jednakih primerov bi se naštelo lahko na stotine, toda vrnimo se k smodniku. Ko smodnik gori, spaja se iz solitra izvirajoči kisik z ogljikom in žveplom, nastali okisi pa še nadalje s kalijem. Tudi med temi dogodki se proizvaja mnogo toplote.

Da moremo v številih podati nje množino, moramo znati, kakó se toplota meri. Ker potrpežljivi čitatelj pozna toplomer (s Cel-

zijevo stotinsko lestvico), bodi kratko povedano, da je toplotna jednica ona množina toplote, katere je treba, da se 1 kg vode ogreje za 1 stopinjo Celzija (1°C). Ta množina toplote se imenuje s tujo besedo 1 kalorija.

Zgori-li 1 kg drobnega smodnika v popolnoma zaprtem prostoru, n. pr. v bombi, dobi se po preiskavah Nobla, Abla in Berthelota blizu 725 kalorij toplote, t. j. toliko, da bi z njo ogreli 725 kg (litrov) vode za 1°C .

Vsa ta toplota je v prvem trenutku nakopičena v zgorelinah. Ako je posoda tolike trdnosti, da so zgoreline vklenjene v isti prostor, v katerem je zgorel smodnik, poskoči njih toplota blizu na 2200°C ¹⁾. Ta ogromna toplota začne sicer v isti meri pojemat, ko se ogreva posoda; toda zasledujemo reč dalje v prvih trenutkih, ko se toplota še ni znatno zmanjšala. Visoka toplota plinastih zgorelin povzroči v njih silno napetost, in v tej napetosti tiči raznesilna moč smodnika in vseh jednako delujočih snovij, n. pr. strel-nega bombaža, nitroglicerina, dinamita i. t. d., katere skupno imenujemo raznesila (Explosivstoffe).

Raznesilna moč smodnikova se da presoditi na sledeči način: primerna težina drobnega smodnika je blizu (0,9) g, torej meri 1 kg smodnika blizu $1\frac{1}{9}$ dm³ (litrov). Prav v ta-le prostor stlačene so tedaj vse zgoreline. Vzemimo zdaj, da se posoda zlahka razteza, ne da bi se prodrla ali počila, in ne da bi se pri tem mehaniškem delu porabilo kaj toplote. S posodo vred bi se raztezale tudi plinaste zgoreline; z raztezanjem pa bi pojemale njih napetost. Ako se je posoda toliko raztegnila, da tlačijo vklenjeni plini znotraj z silo, kakor od zunaj zrak, tedaj bi bila po preiskavah zgoraj imenovanih učenjakov njih vsebina blizu 2460 l. Ohladivši se na 0°C (ledišče), zavzemali bi pod navadnim zračnim tlakom vedno še 270 l vsebine.

Plini tedaj, ki bi imeli pod navadnim zračnim tlakom 2460 l vsebine, stlačeni so prvi trenotek na $1\frac{1}{9}$ l; torej je njih vsebina ($2460:1\frac{1}{9}$, t. j.) 2214 krat zmanjšana, njih gostota prav tolikokrat večja; tedaj pa je njih napetost = 2214 atmosfér ali 2288 kg na 1 cm² površine.²⁾

¹⁾ Po preiskavah H. Le Chatelierja (1888) je toplota, pri kateri zgoré raznesila, le redkokdaj večja od 2500°C , nikdar pa ne 3000°C , napetost plinov pa znaša več tisoč atmosfer.

²⁾ Po Trauzlu celo 6400 atmosfér; to število pa se ne ujema niti s toplino 2200°C , niti z atomsko toplino plinastih zgorelin.

Ta števila so seveda le približno veljavna, kajti izpreminjajo se s kakovostjo smodnika; vrh tega tudi prirodni zakon (Boyle-Mariottov), na katerega se naslanja ta račun, ni več popolnem veljaven ob visokih toplotah.

Vzemimo dalje, da je jedna stena posode, v kateri je zgorel smodnik, premakljiva, kakor n. pr. zapah v puškah in topovih. Silni napetosti plinov se umakne izstrelak ter pobegne iz cevi z veliko hitrostjo.

Smodnikovi plini, ki s svojo napetostjo premikajo izstrelke ali morebiti vso oklepajočo jih tvarino, opravljajo s tem delo prav v mehaniškem smislu. Delo se meri po metrokilogramih (*mkg*). Jeden metrokilogram je ono delo, katero se opravi ali katerega je treba, ako se 1 *kg* težine vzdigne za 1 *m* višine. Delo smodnikovih plinov nam je moči presoditi po zgoraj navedeni množini vzbujene toplote (725 kalorij).

Mehaniška energija prirode se vedno izpreminja, ne po svoji množini, temveč po obliki. Toplota se pretvarja v delo, delo pa naopak v toploto, vse po gotovih pogojih in zakonih. Ko n. pr. pilim železo, se pretvarja del izvršenega dela v toploto; pila in železo se ogrejeta. Solčna toplota pa opravlja velikansko delo, vzdiguječ na milijone kilogramov vodne pare v zrak, ki padajo potem kot dež, sneg i. t. d. zopet na tla. Za vse te slučaje je dognano, da se dobi od 1 kalorije toplote, katera se popolnem pretvori v delo, 424 *mkg* dela (mehaniški ekvivalent toplote).

Pretvori-li se sedaj vseh 725 kalorij toplote v delo, znašalo bi to nad 300.000 *mkg* dela. To se pravi: delujoča sila plinov iz 1 *kg* zgorelega smodnika je od začetka tolika, da bi vzdignila 300.000 *kg* (blizu 6000 centov) na 1 *m* višine. Da si bolje predstavimo, kaj pomeni to število, mislimo si veliko kockasto posodo, 66 *m* širine in prav tolike dolžine in globine, polno vode; ta voda tehta blizu 300.000 *kg*. Da se vzdigne za 1 *m* višine, trebalo bi 6000 delavcev, katerih vsaki bi vzdignil 50 *kg* 1 *m* visoko.

Da se res vsa ta toplotna energija smodnikovih zgorelin popolnem pretvori v delo, moralo bi raznesti vsaki top, kakor raznaša najtrše skalovje. Toda jeden del toplote ne deluje mehaniški, ker je preide nekaj na strelno cev ter jo ogreje; ostala energija pa, ki dela na zapah, začne takoj pojemati, ko se začne odmikati zapah. Brž ko se namreč plinom povečuje prostor, ponehava tudi njih napetost, in poskusoma se je našlo, da je bila napetost smodnikovih plinov jedva 25 atmosfer, ko je bil prostor, v katerem so se mogli razširjati, 10krat tolik, kakor prostor zgorelega smodnika.

Glavno delo, ki ga opravljajo raztezajoči se plini, je tedaj premikanje izstrelka. Izstrelak pa se temu upira ne le vzpričo svoje tvarinske vztrajnosti, temveč še bolj vzpričo trenja, ki nastane, ko se izstrelak zarije v cevne risce, in ko se začne vrteti, kakor je to pri vseh topovih in puškah-risnicah, ki se pehajo od zadaj. Precejšnji del toplotne energije se porabi v premaganje tega upora; ostali del pa nahajamo kot delujočo silo v obliki one hitrosti, s katero se izstrelak premiče po cevi in, zapustivši jo, dalje po zraku. Za kolikor se je premaknil zapah, t. j. kolikor se je v to porabilo dela, za toliko se je razmeroma istočasno zmanjšala toplota in napetost plinov. Slične so razmere pri razstreljevanju, samo da namesto zapaha ali izstrelka stoji ozemlje, ki se ima razstreliti.

Strelni plini delujejo le toliko časa na izstrelak, dokler je le-ta v cevi; v istem trenutku pa, ko šine izstrelak iz cevi, neha njihov učinek, kajti razpršijo se v zrak; pri razstreljevanju pa tedaj, ko nastane jedna ali več razpok, skozi katere lahko uidejo plini.

Ta preudarek nas dovede do vprašanja, s koliko hitrostjo da smodnik gori. Da se sploh vname, treba je topline od 250–300° C. Od navadnega plamena se nič hitro ne vname; dosti hitreje, ako se ga dotakneš z žarečim ogljem (iskra) ali z razbeljenim železom; najhitreje pa, ako ga zapališ s pomočjo posebnih užigalnih snovij (užigalnic, pokalnic = Zünd-, Knallpraeparate), kakoršne so n. pr. v strelnih kopicah (Kapsel) in patronah.

Od hitrosti, s katero se smodnik vname, je razločevati hitrost, s katero gori. V hitrosti gorenja pa odločujeta dva činitelja, 1. hitrost, s katero gori posamezno zrno od zunaj na znotraj, 2. hitrost, s katero se razširja gorenje od zrna do zrna. Iz poskusov z neko vrsto vojaškega smodnika se je dognalo to-le:¹⁾ posamezno zrno gori na prostem s hitrostjo 12 mm v sekundi. Mislimo si torej za oreh debelo smodnikovo zrno; zapaljeno ob površji, prigori v 1 sekundi do sredine, in potemtakem se razume samo ob sebi, da zgoré drobna zrna hitreje od debelih. Gosta zrna goré počasneje od manj gostih; gosto phan smodnik gori hitreje od redko phanega; naglo pa narašča hitrost gorenja z gostostjo in toplino obdajajočih plinov.

Dosti večja je hitrost, s katero se gorenje razširja. Natrosili se smodnika na prostem po tleh, tako da se dotiče zrno zrna, pa se zapali ob enem koncu, razširi se ogenj v 1 sekundi po 2–3 m daleč; primerni poskusi v topovi cevi so dognali do 20 m hitrosti; povprek se

¹⁾ Karmarsch-Heeren-Gintl, Techn. Wörterb. III, str. 319 s.

računi, da gori smodnik v topu 8krat hitreje nego na prostem. Ako pa se je smodnik zapalil s pomočjo že omenjenih užigalnic, razširja se v njem gorenje razmeroma z največjo hitrostjo, zakaj razpok užigalnice pretrese smodnikova zrna ter pomnoži njih vnetljivost.

Hitrost gorenja pa se ne ravna samo po činiteljih, ki določujejo kakovost smodnika, temveč tudi po zunanjih pogojih. Med temi-le so najvažnejši velikost, oblika in oklep naboja (Ladung) in pa, kakor smo že rekli, način vnetja.

(Dalje prihodnjič).

Nekdaj — sedaj.

Včeraj so iz dalje
Ptice priletele,
Na zvonika lino
V vasi so posele.

Odpočivši brzo
So hitele dalje.
Pogled nanje vzdih mi
Iz srca izžval je:

»Proste kakor ptice,
Brze lahkokrile
So nedavno misli,
Želje moje bile.

Zdaj pa so v okove
Misli ukovane;
Želje, želje vroče —
Te so pokopane . . .
Carmen.

V burji.

Méti sneg, le méti
Goro, dol pokrij
Ti pa, mrzla burja
Vij, le ježno vij.

Kakor hrast na skali,
Trd, neomaján,
Krepko sili tvoji
Stavim jaz se v bran . . .

Méti sneg, le méti
Goro, dol pokrij
Ti pa mrzla burja
Vij, le ježno vij!

Carmen.

Roman starega samca.

Spisala Pavlina Pajkova.

(Dalje.)

Bilo je preteklo že nekaj dnij. Nad mano v petem nadstropju ni več godbe, kakor nekdanj. Bilo je tiho in mirno, kot bi nihče ondi ne stanoval. Prve dni, ko sem bil še splašen in nemiren radi dogodbe s Hermino, težilo me je, da ne slišim in ne vidim ničesar, kar bi me spominjalo mojega poraza; a pozneje sem se začel čuditi tej grobni tišini nad sabo. Ali je Hermina obolela? Da bi se bila — smejal sem se tej svoji budalasti misli — da bi se bila morda v obupnosti usmrtila? Zaradi mene usmrtila? — In opazoval sem sam sebe od nog do glave. No, sklepal sem pri tem sam pri sebi, ni, da ne bi mogel vzbujati globokega, neutešljivega nagnjenja v prsih mlade deve! Pa ko bi se res bila pripetila ta nesreča, ali bi potem vladal tu gori takšen mir? Menim, da ravno nasprotno.

Skozi celi teden nisem več, kakor preje vsaki dan, vračajoč se domu, zrl na nje okno, kjer je navadno čakala na-me, niti poslušal na stopnicah, da-li čujem nje lahne stopinje. Kot hudodelnik sem smuknil sedaj skozi duri svoje sobe in plaho ter brzo stopal navzdol ali navzgor črez stopnice, v vednem strahu, da ne bi Hermine srečal. Tisti dan pak se ohrabrim ter pogledam brzo z enim očesom na okno njene sobe. Okno je bilo široma odprto, a tuji obrazi so gledali iz njega.

Zapustila je stanovanje, rekel mi je notranji glas, in nekako obžalovanje po nje izgubi me je pri tem sprehajalo. Ko stopim v svojo sobo, čujem nad seboj živahno hojo in ropot, kakor kadar se pohištvo sem ter tja poriva, potem glasno govorjenje in razuzdan smeh.

Odprem okno, ker je bilo v sobici soparno, in se nekoliko na njem pomudim. V tem trenutju mi prifrči nekaj na glavo. Bila je žepna rutica.

»Oprostite gospod, takoj pridem po-njo,« oglasi se ob enem ženski glas, ki je od zgoraj prihajal. In predno sem ruto pobral ter pogledal dobro skozi okno, od kod da je prišla, potrkala nekdo na moja vrata.

Gospica, počesana po najnovejši šegi, oblečena v pretirano modno nošo, imajoč na sebi vse mavrične barve, vstopi na moj oglas v sobo.

»Oprostite, da vas nadlegujem,« reče hitro ona s smelim glasom. Pri tem pa se kreta z životom in me z živahnimi očmi zvedavo opazuje. »Padla mi je ruta z okna, prifrčala je na vaše okno, prišla sem po-njo.«

Jaz jej hitro pomolim robec, katerega sem bil skrbno zložil. A ona, ne da bi segla po robec, zgrabi mojo roko in jo stiska in stresa, kot bi bila že stara prijateljica. Nato pa hakor klopotec v enomer govori: »Tedaj vi, mladi gospod, vi ste moj sosed pod stropom? Najbrže dijak! O, gospodje dijaki so moje nagnjenje; takó blagega srca so, tako nepopačeni! Prepričana sem, da postaneva najboljša prijatelja; srčno se vas veselim.« —

Jaz sem osupnil. Takšna gorečnost in iskrenost z neznanim moškim! Ni se mi zdelo naravno. Skušam ji roke odtegniti, poklonim se ji in rečem v zadregi: »Čast mi bode — veselim se vašega znanja!« V srcu sem pa nevoljno mislil: S kakovo veščó pa imam opraviti? —

Odslej nisem bil več gospodar svojega časa; ko sem se je najmanje nadejal, bila je tu. Meni nič tebi nič, je stopila v mojo sobo, še predno sem se na nje trkanje oglasil. Ker je bila šivilja po stanu, je tudi ona zvečer, kadar sem prihajal domu, devala na stran šivalni stroj. »Kosti me bolé od sedenja, oči me žgo od dela,« vzdihovala je, spustivši se v moj naslanjač; »kako rada bi se sprehajala, pa tako samo me je strah!«

Sluteč nje namen, zagotovil sem jo brž, da imam nujno delo in je torej ne morem, spremiti na sprehod, dasi bi jo rad. A ona mi je začela prigovarjati, dokazovati, da je še rano, moledovati, da bi ji posvetil urico časa; dobro delo da bodem s tem storil in računiti smem na nje hvaležnost.

In ne čakajoč moje določbe, je vzela klobuk s klina in mi ga dela na glavo, potisnila mi palico v roko, oklenila se mojega lakta, in moral sem z njo. Vodila me je potem po najboljjudnejših ulicah, ustavljala se pri vsaki izložbi, v katero' je dolgo zijala in na nedostojni način kritikovala razstavljene reči. A ni bilo dovolj, da mi je tratila delu namenjeni zlati čas, tudi v gmotnem oziru mi je napravila mnogo škode. Pri sladničarju in jestvičarju je zagledala vselej nove založaje, katere bi rada pokusila. Stopila sva v prodajalnico; ondi se je do sitega najela najokusniših in najdragoceniših rečij, mej tem ko sem se jaz upal jedva košček najcenejšega blaga použiti. Ko je prišlo do plačevanja, tedaj ni imela nikoli mošnje pri sebi; vselej jo je bila slučajno doma pustila. Moral sem seveda jaz posojevati denar, katerega potem nisem nikoli več videl. Izrekala je tudi željo, kako lepo bi bilo, ko bi časih vkupe posetila gledališče in druge veselice;

človek da je samo jedenkrat v življenju mlad, trdila je; škoda za vsako prosto urico, katere ne uporabi v razvedrilo in zabavo. —

Jaz sem zdvajal. »O Hermina, Hermina, ti ljubeznjiva, krotka, poštna dušica, zakaj si zapustila to stanovanje?« vzdahnil sem večkrat zdvojen. »Kaka razlika med tvojo in te sirene naravo!« —

Šivilja mi je postajala od dne do dne nadležnejša. Da bi se kdaj poboljšala, se ni bilo nadejati poleg lehkomišelnega, drznega značaja, kakeršnega je bila. Kaj naj počnem? — Bežati iz nje bližine, izpremeniti nemudoma stanovanje, kakor je bila pred meseci uboga Hermina zbežala od mene? Ali se je usoda meni osvetila, ali pa je bil samo slučaj? —

S pobitim srcem, toda z odločno voljo sem pobral svojo imovino in jo začasno odnesel v stanovanje svojega tovariša, pri katerem sem menil ostati, dokler si poiščem novega, primernega stanovanja.

Težko sem se ločil od svoje prijazne sobice in dobre gospodinje; tožno sem gledal v svojo mošnjo, katera je zadnji čas toliko trpela in še bode, predno se v novi uredim. In potreboval sem nujno novega obuvala; zadnji krojaški račun še tudi ni bil poravnán; tu pa tam sem bil pri prijateljih marsikateri forint na dolgu, in vse zavoljo te preklicane šivilje! »O usoda, usoda, kakó zasleduješ človeka! O življenje, življenje, kakó si polno težav!« vzdihoval sem razdražen. Bile so to moje prve bridkosti v življenju.

V tej razdvojenosti, brez denarja, brez lastnega stanovanja, poln vseh potreb, ponudi se mi mesto domačega učitelja v plemenitaški hiši. Kar bi bil pred meseci brez daljnjih pomislov odločno odklonil, vzprejel sem zdaj z radostnim srcem kot posebno milost. Hipoma sem hodil v najfinejših oblekah, jedel najukusnija jedila, stopal po gladkih salonskih tleh, občeval z grofovskimi in knežjimi dostojanstveniki. Ta brza, nepričakovana izprememba mojega življenja mi je napolnila dušo s ponosom in zadovoljnostjo. Rešen sem bil kar na mah vseh neugodnosti, katere so nasledek bornega življenja. Kaj sta meni sedaj bili sentimentalna koristinja in drzna šivilja? Ničli! Več se nisem bal upliva teh obskurnih stvaric, sedaj, ko sem imel večkrat priliko občevati z damami najvišega plemstva. Toda še prehitro sem se prepričal, da ni vse zlato, kar se sveti. Ko je minila prva prijetna osuplost, jele so se mi oči odpirati, in videl sem sam plevel, koder je navidezno poganjel cvet.

Za tem spoznavanjem so sledile prevare in pravi stud. Ona izvoljena vrsta ljudi, med katero sem se sedaj kretal, in s katero sem

prvi čas z nekim češčenjem občeval, se mi je ognusila. Hrepenel sem po nekdanji revni sobici v četrtem nadstropju; želel sem si zopet borne, mrzle večerje in uboge sosesčine, samo da bi bil kot nekdanj svoboden gospodar svojega časa, svojega mišljenja in dejanja. A to ni bilo več mogoče. Pismo sem se bil zavezal, da ostanem šest let domači učitelj, in svojo zavezo sem moral kot mož izpolniti.

Ne bodem se dolgo mudil pri tej dobi, ki je bila najzoperniša vsega mojega življenja, navzlic obilnosti, v kateri sem se topil. V rodbini kneza N., plemenitaša stare korenine in jednega najpremožniših avstrijskih posestnikov, videl in čul sem reči, katere se ne bi nikdar vršile v hiši najbolj priprostega meščana. On je živel samo svojim konjem, dirkam, gledališču, prijateljicam. Zametaval je tisočake, kadar je šlo za to, da se pobaha pred svetom s svojim premoženjem, da bi ga strmeči svet slavil in kadir njegovemu imenu. A zapodil je kakor nadležnega psa sramežljivega gosposkega prosjaka, ki je trkal na njegove duri.

Kneginja ni bila nič boljša od njega. Po štiri do pet tisoč forintov je potratila na jedno samo večerno zabavo, da pokaže, kaj premore nje hiša; a prevpila se je do hripavosti, ako je služkinja strla kozarec, ki je bil nekaj novcev vreden. Histeriška, trmoglava, brezčutna, je bila svoji rodbini to, kar je nevihta cvetočemu polju, ki pobija in uničuje, kar raste in klije. A v svojih dvoranah, natlačenih z gosti, je bila sama ljubeznivost in uljudnost. Bila je tam podobna blagodejnemu solnčnemu žarku, ki podaje šele pravi čar krasni krajini.

Kaj pa naj povem o gojencu, ki je bil izročen mojemu varstvu? Suh, rumenoličen štirinajstleten mladenič z orlovskim nosom, z neprijaznim, od strastij že uvelim licem in topim pogledom, je bil meni pokora. Pljuča bi si bil izkričal, predno bi bila vzprejela njegova glava nauk. Ko sem ga poučeval, je zvonil z nogami, igral se z rokami, poslušal, kaj se godi v bližnjih sobah, ali pa je pri mizi zadremal ali celó zaspal. Jaz, ki sem imel vedno jeklene živce, postal sem radi njega jezičen kakor bolehná ženska. Zastonj, vse zastonj! Poljedelec, ki ne žanje potem, ko je vsejal, menja seme ali zemljišče, a jaz sem bil privezan, nakovan na ta neplodni raztreseni duh. Prsti so me časih srbeli od poželenja, da bi ga potegnil za dolga ušesa. Kateja so mu od glave stala kakor da bi ne bila njegova; s tem bi ga bil prisilil k pazljivosti. Ali sem pa mogel to storiti, ne da bi oskrnil svoje moške dostojnosti? Tisočkrat sem se uveril o resnici pesnikovega izreka: »Gorjé, kdor bedakom posoditi čas mora, glavo in srcé.« —

A kakor vse na svetu mine, tako so tudi meni prešla ona trudapolna suženjska leta. Mej tem sem bil prestal vse doktorske izpite, — jutranji čas sem si bil pridržal za svoje studije — ter postal zdravnik. Bil sem sedemindvajset let star, ko sem z diplomo v žepu in z malo glavnico, ki sem si jo bil prigospodaril, postal svoboden, samostojen. Oh, kakšno je bilo to čustvo, ko sem bil zopet svoboden, rešen vseh spon, kakor ptiček pod nebom, neodvisen, sam svoj gospodar z nadepolno, častno bodočnostjo pred sabo!

Bil sem že tri leta zdravnik v nekem večjem prijaznem trgu na Slovenskem. O svoji službi se sicer nisem imel pritoževati, a tudi ne, da bi jo preveč hvalil. Zaslužil sem toliko, da sem pošteno izhajal, a zaslužil bi bil lahko še jedenkrat toliko, ako bi bil jaz jedini Eskulapovec vsega okraja. Moj prednjik, ki se je radi starosti jedva še pokonci držal, ni opustil delovanja, kakor se mi je obetalo, da bode, ko so mi ponujali ono zdravniško mesto. Ni hodil sicer več po hišah, a vzprejel je rad vsakega bolnika, ki se je pri njem oglasil. Ker je pa deloval moj prednjik celih petdeset let v istem okraju in to z dobrim uspehom, užival je še zdaj, ko je sam onemogel, popolno zaupanje tržanov. Sosebno stari ljudje se niso mogli odločiti, da bi zaupali svoje bolečine meni, mlademu zdravniku, dokler je še stari živel. A ravno starost, kakor znano, je najbolj podvržena boleznim. Zató je lep del zaslužka romal v roke mojega prednjika.

No, jaz sem se tolažil z mislijo, da vedno ne bode tako ostalo; vsaki dan, dejal sem pri sebi, utegne moj tekmeč postati meni neškodljiv; saj vedno tudi ne more živeti. Toda ko sem v trgu imel menj dela, čislali so me tem bolj v okolici. Sosebno poleti, ko je gospoda stanovala na svojih posestvih in gradičih, sem bil vedno z doma, vedno v svojem poklicu. Nekdaj sem bil celo povabljen na celi mesec v hišo najpremožnejšega graščaka tiste soseske. Po desetletnem neplodnem zakonu je imel nepričakovano stopiti v svet prvi graščakov potomec. A ker je bila graščakova žena šibka in rahlega zdravja, radost in hrepenenje po zarodu pa neizmerno, želel je graščak, da bi moja zdravniška pomoč bila pri roki ob času imenitnega rodbinskega dogodka.

Pogoji, ki so mi jih stavili, so mi bili jako ugodni, kraj, seosebno za onega letnega časa, junija, je bil nebeški, rodbina izborna v vsakem oziru. Zato se nisem dolgo pomišljeval. Majhna izpremema v jednako mernem v mojem življenju mi ne bode na škodo, dejal sem sam pri

sebi. Spravim tedaj svoje reči, odslovim svojo staro kuharico na jeden mesec, zaklenem hišo ter se odpravim z nadepolnim srcem na pot.

Posestvo je bilo tri ure oddaljeno od onega kraja, kjer sem bil nameščen. Ta sicer majhna daljava mi je bila kaj ugodna. Vsaj sem poleg izpremembe zraka prišel tudi med tuje ljudi. Kdor pozna malo-mestno klepetanje in zoperno zanimanje za vse podrobnosti vsakega človeka, ta ve, kako dobro deje človeku, ako se odtegne za nekoliko časa vsakdanjim prozaičnim in dolgočasnim razmeram. — V gradu so me težko pričakovali. Že pri kraju gaja, ki je obdajal ponosno graščino, me je pričakoval nje gospodar.

Graščaku se je nekaj neprijetnega prigodilo, si mislim, brž ko ga zagledam. Poznal sem ga vedno kot največjega veseljaka; vedno je bil najboljše volje; o njem sem sodil, da je jeden onih redkih izvoljencev, katerim je neznana zlovoljnost. A danes je bil videti silno resen in zamišljen; pobitost je bila znati iz vse njegove osebe.

»Evo me, gospod graščak«, rečem, skočivši z voza; »želim, da bi moja pomoč v vaši hiši bila kar najmanj potrebna.«

»Moja želja bi bila tudi, da bi vas, gospod doktor, smatrali samo za prijetnega gosta; a bojim se, da bomo potrebovali vaše pomoči še preveč.«

»Ali se je gospe soprogi kaj neugodnega dogodilo?« pozvedujem osupel. »Ko sem jo pred tremi tedni videl, je bila tako čvrsta in cvetoča, da sem se čudil.«

»Da, da, pred tremi tedni,« vzdahne graščak, »a kakšna je zdaj! Olge še spoznali ne bodete več, tako je izpremenjena. Vedno potrta, otožna; o ničemer ne govori, nego o smrti, katera je, kakor ona meni, čaka pri porodu. Kako se je prej veselila, da postane mati, a kako se zdaj boji trenutja, katerega se je z nami vsemi toliko veselila!«

»Kako je to možno?« rečem sumljivo. »Gospa soproga je bila vedno krepke volje in modra; tudi ni premlada, da bi se bala, da ji ne bi opešale telesne moči. Saj gospa soproga mora že imeti — umolknem v zadregi, dobro vedoč, da vprašanje o ženski starosti je vedno in vselej kočljivo.«

»Osemindvajset,« dopolni graščak mirno.

»Ali ste mej tem imeli v gradu goste?« pozvedujem dalje. »Kajti bojazen, ki muči vašo soprogo, nikakor ni naravna, gotovo jo je kedo zastrašil.«

»Menite li?« odvrne graščak zamišljen. »Imamo že res nad štiri-najst dni goste v hiši in sicer moja svakinjo s hčerko.«

»Da ste sedaj, v tako važnem in usodnem času odprli svojo hišo dolgotrajni gostoljubnosti, nikakor ni bilo prav,« opomnim v skrbeh. »Ženske v takim položaju so jako občutljive, posebno ako so živčnate narave, kakor je žal vaša gospa. One potrebujejo nekoga, ki jim vedno le svetle strani materinstva predočuje, ne pa temnih in pa nevarnostij, ki so ž njo v zvezi.«

»O, kar to zadeva, ni je menda izkušenejše, pametnejše in ve-selejše ženske, nego je moja svakinja; ona more le ugodno uplivati na mojo Olgo. Tega sem gotov,« odvrne graščak živahno.

»In nje otožnost in bojzljivost izvira od onega časa, odkar sta vaši sorodnici v hiši,« pripominjam jaz. Tedaj le tu moramo iskati vzroka sicer nerazumljivi in čudni izpremambi vaše gospe.

Graščak ni na to ničesar odgovoril, a zdelo se mi je, da je postal še bolj zamišljen, nego je bil prej.

»Kako sem vesel vašega prihoda,« reče naposled, in lice se mu razvedri. »Ako je sploh komu možno, bode gotovo vam dano, da pogledate v nje bolno domišljavost in otmete nje život. O, ohranite mi ženko! Naj ne postane prazen sen sladki up, ki me navdaje z ne-popisno srečo in s ponosom, da kmalu postanem oče! Oče! — jaz oče? — Ali veste, ljubi doktor, kaj se pravi nepričakovano videti uresničene najiskrenejše želje, ki so mi celih deset let polnile dušo, ki sem jih pa naposled kot nedosežne že izrul iz svojega srca?« — In skril je lice v dlani, in nekaka groza je spreletavala njegov krepki život.

Jaz mu nemo podam roko. »Pogum!« dejem naposled, »saj še ni nič izgubljenega! Kar je v moji moči, to storim; toda ne zabite, da bolnica ne sme niti slutiti, da se kedo, posebno vi, bojite o srečnem izhodu. To vam posebno priporočam!«

Šele ob času obeda sem pozdravil graščakinjo. Sedela je v obednici v družbi dveh gospa in čakala mojega prihoda. Graščak me predstavi tujima gospema. Bili sta njegova svakinja, vdova njegovega polubrata, nekega višjega uradnika, in nje hči.

(Dalje prihodnjič.)

Iz domače zgodovine.

Piše Ivan Vrhovec.

Razbojniki na Kranjskem.¹⁾

I.

(Dalje.)

akšen strah so delali razbojniki, o tem pričaj neki dogodek, ki se je vršil leta 1788. ali 1789. ter je zabeležen v kroniki novomeškega frančiškanskega samostana.²⁾ Nekega večera potrkna na vrata trebanjskega župnišča nekdo prav trdo, in ko župnik vpraša, kedo da je, čuje, da so razbojniki! Ta krepki in hrvaško naglašeni odgovor je ubozega župnika tako prestrašil, da je planil skozi druga vrata na hodnik in po hodniku dalje do malega okenca, kjer se je spustil na tla. Toda niso bili razbojniki, ampak dober prijatelj župnikov je bil, neki stotnik, ki je spotoma domov na Hrvaško obiskal svojega tovariša izza mladih let. Ker pa je bil najbrže dovtipnež, kakeršnih je veliko na svetu, namreč jeden tistih, ki dosežejo s svojimi dovtipi ravno nasprotni uspeh, nego ga nameravajo, pošalil se je s svojim dobrim prijateljem na ta ne posebno duhoviti način. Dogodek sam na sebi res ni vreden, da se zabeleži, toda bodi v dokaz, kako se je ljudstvo balo takrat razbojnikov, in koliko se jih je klatilo po deželi.

Celo bujno pa je razbojništvo pognalo v klasje, ko so se proti koncu minolega stoletja pričele hude francoske vojne. Izpremenilo pa se je nekaj v značaju razbojništva. Razbojniške tolpe za francoskih vojen so se stepale iz drugačne sodrge, kakor v prejšnjih časih. Pač se je priklatila res še časih kaka turška druhal iz Bosne čez kranjsko mejo; vender so se razbojniške čete popolnjevale po največ z vojaškimi begunci. Bili so taki, ki so bežali pred vojaško suknjo, bodi si, da so jo že nosili in ji ušli, bodi si, da jim je šele pretila ta nevarnost. Morebiti, da so bili ti ubežniki izprva sicer poštene ljudje, da je bila njih vest sicer čista; toda ker niso smeli bivati mej drugimi poštenimi ljudmi ter si niso mogli pošteno služiti svojega kruhka, umikali so se v gozde in samote, kjer jih je prilika sčasoma seveda največkrat potisnila na pot pregreh in zločinstva.

¹⁾ Moj kolega g. L. Pintar me je opozoril, da je pri — sicer popolnoma različno pisani — »Mahovi vasi« preje misliti na »Muhovo« ali »Muho vas« = Ob. Fliegendorf, nego na »Mačkovo vas« pri Kočevju.

²⁾ Chronicon Rudolfswertense III. t.

Toda zraven teh pa je bilo tudi dosti prave sodrge, ljudij, kakeršnih se ni manjkalo nikoli noben čas, zločincev, katere je gnala huda vest iz družbe poštenih ljudij, tatov, morilcev, tihotapcev in sploh potepuhov, katerim je mrzelo pošteno delo in pošteno življenje sploh.

Francoške vojne, nemirni časi so jim hodili pri tem poslu prav zelo v prilog, in dalj ko so vojske trajale, in bolj ko je bila vojna sreča Avstrijcem nemila, bolj so se razbojniki množili. Kaj je pomagalo, da so oblastva obetala po 100 gld. za vsacega tolovaja, ki ga jim izroče bodi si živega, bodi si mrtvega! Posebno na Notranjskem se jih kar niso mogli ubraniti; takrat najbrže so napravili one »Räuber-commando«, stražne postaje, katerih razvaline se vidijo po Notranjskem še sedaj tu pa tam. Leta 1808. je bila avstrijska vlada prisiljena povišati darilo od 100 na 300 gld. za vsacega razbojnika. Obljubila je še več: če bi se pri zasledovanju in preganjanju razbojnikov kedo ponesrečil, obljubila je njemu in njegovim ljudem primerno odškodnino. Iz tega je razvidno, da dela Dimitz IV. 315 avstrijskim oblastim krivico, ko jim očita, da niso nič storile proti razbojniški sodrgi. Storile so, kar so mogle, toda časi so bili razvitku razbojništva preveč ugodni.

Nič bolje, nego na Notranjskem, se ni godilo na Dolenjskem. Leta 1798. se je privlekla neka razbojniška tolpa iz postojnskih gozdov v gozde v novomeškem okraju ter plenila posebno pri kmetih, poleg tega pa napadala tudi popotnike in voznike po cestah. Isto leto, pripoveduje Vodnik¹⁾ v svojih »Novicah«, so obesili v Ljubljani štiri razbojnike, pet drugih so imeli pa še zaprtih.

Na Dolenjskem je največ trpela Bela krajina, čeprav je bilo v Karlovcu nastanjeno vojaško poveljništvo z generalom na čelu, in če prav je dal general nekaterikrat pretakniti karlovške gozde po razbojnikih. Toda tudi to stran Gorjancev, posebno v novomeškem okrožju ni bilo dosti boljše. Leta 1808. in 1809. so prihajale okrožnemu glavarju novomeškemu vedno bolj pogosto tožbe o razbojnikih. Junija meseca leta 1809. se je klatilo celo več taci h tol p po Dolenjskem. Nekatere so bile ljudem znane, to se pravi, vedeli so vsaj, kakšni ljudje da so v tej sodrgi, ali domačini ali tujci. Tako so poročali na pr. o neki tolpi, da se oborožena potika že čez leto dnij po Suhi krajini, odkoder udarja sedaj na to, sedaj na ono stran. Nekaj teh razbojnikov so bili dobili o priliki že v pest, in kazalo je, kakor bi se bila tolpa že razšla, pa se ni, ampak se je začela znova prikazovati. »Res šteje sedaj«, poročali so novomeškemu okrožnemu glavarju, še

¹⁾ Vodnikovi zbrani spisi str. 156 in 159.)

le 7 ali 8 glav, toda ima, kakor je pravim razbojniškim četam navada, že svojega glavarja, nekega zelo, zelo razupitega vojaškega begunca, Zupančka, po domače Šuštersiča.¹⁾ — Če so Zupančka poznali celo po domačem njegovem imenu, bili so ti razbojniki pač domači potepuhi.

O drugih jatah pa ljudje niso prav nič vedeli, odkod in kaj so, tako na pr. ničesar o oni, ki je leta 1809. blizu Kostanjevice odnesla nekemu kmetu celih 9740 gld.²⁾

Novomeški okrožni glavar je pridno razpošiljal do vseh oblastij svojega okrožja ostre ukaze, naj preže na razbojnike ter naj postopajo ž njimi, kakor velevalo zakoni.

Tako je bilo pod avstrijsko vlado. Leta 1809. pa so se Francozi polastili naših dežel. Jedna prvih skrbij jim je bila, da iztrebijo in počistijo gozde razbojnikov in podobne jim sodrge. Vedeli pa so, da razbojnikom ne hodi nobena stvar tako v prilog, kakor strah, ki so ga imeli kmetje pred njimi. Iz strahu so jih kmetje prikrivali oblastim in jim stregli še časih v roke. Francozi so kmetom celo očitali, da delajo to iz dobičkarstva. »Pomislite!« dejal je Baselli, intendant gorénjski, »da vas brani močna roka mogočne vlade, in da se vam ni prav nič bati teh grdob; zakaj z vašo pomočjo jih bo meč pravice dohitel v kratkem času. Ako v svojih domih vživite sedaj nekaljen mir in vam ni treba biti v skrbeh niti za-se, niti za svoje rodbine, niti za svoje imetje ter greste lahko brez skrbi, kamor vas kličejo opravki in vaš poklic, pripisovati vam je to srečo jedino le njega ekscelenci, generalnemu intendantu (Marmontu).«³⁾

Dne 24. marcija leta 1810. pa je izdal Marmont v Trstu poseben ukaz ter zabilil, naj se uveljavi po vseh občinah, po katerih se prikazujejo razbojniki. Sosebno nevarna je postala tržaška in reška cesta, tako nevarna, kakor še nikoli poprej. Marmont je dejal, da dobro ve, odkod da prihaja to; jedino le od tega, ker prebivalci občin, ležečih ob imenovanih cestah, podpirajo zločince. Zato je ukazal:

Prvič: store se vse ob tržaški in reški cesti ležeče občine odgovorne za vse, kar se v njih prigodi proti javni varnosti.

Drugič: občani so odgovorni popotnim ljudem za vse stvari, ki se jim vzemó s silo, ter jim jih imajo povrniti; odškodnino pa naj občani iščejo pri razbojnikih, katere naj primejo in pripeljejo pred sodišče.

¹⁾ Vormerkbuch über die vom Neustädter Kreishauptmann erflossenen Circularverordnungen v Rudolfinu, v Kostanjeviškem arhivu.

²⁾ Ibid.

³⁾ Tiskana okrožnica v Rudolfinu.

Tretjič: če se prigodi kje kako tolovajstvo ali celo kak umor, pozaprlo se bode v dotični občini, kjer se je to prigodilo, še jedenkrat toliko občanov, kolikor je bilo opljenjenih ali umorjenih. Odvedli se bodo v Trst na grad, kjer bodo sedeli pod ključem, dokler se ne dobe zločinci v pest ter se ne obsodijo.

Četrtič: zločince bode na smrt obsojala vojaška komisija ter izobešala njih trupla na javni cesti pri vходу v dotično občino za nedoločen čas. Prebivalci tistega kraja jih bodo šest mesecev čuvali, da ne izginejo z vešal, sicer zapadejo kazni 1000 frankov.

Petič: najvišji poveljnik vojaške divizije v ilirskih deželah in pa poveljnik generalnega štaba naj izvršita ta ukaz, naj ga dasta v ta namen tiskanega v dveh jezikih, v ilirskem in italijanskem, z lece oklicati v vsaki fari po tri nedelje zaporedoma in ga nabiti na cerkvena vrata.¹⁾

Nekaj je to ostro povelje pač izdalo, razbojništva pa tudi Francozje niso mogli popolnoma zatreti. V Ljubljani pri magistratu shranjene francoske listine pričajo jasno dovolj, da je bilo v francoski dobi tatinske in razbojniške sodrge povsod dosti, po mestih in po kmetih.

In precej po odhodu Francozov se je bilo avstrijski vladi pečati s to stvarjo. Razposlala je ukaze do županov po vsej deželi ter jih pozvala, da z vsemi silami delajo za javno varnost po cestah.²⁾

Leta 1815. se je že zopet čulo o razbojnikih. Bili so Bošnjaki, ki so preko Hrvaškega prilomastili čez Kolpo na Dolenjsko. Skrivali so se po debelih poljanskih gozdih, odkoder so več tednov udarjali na vse strani. Ko so menda tod poplenili, kar se je dalo popleniti, premaknili so se v gozd pri Daljnjih njivah (Sabeticher Wald) v črnomaljskem okraju. Namerili so na vikarja v Vrh (Schweinberg) in so ga napadli neko noč s takim hruščem in truščem in s takim streljanjem, da se noben vaščan ni drznil priti vikarju na pomoč. Razbojniki so prestrašenega moža pozvali, naj jim odpre; ker pa tega ni hotel, streljali so skozi okna v temno sobo ter ga nekaterikrat obstrelili. Obležal je mrtev. Potem so razsekali lesene stene njegovega župnišča ter na tleh ležečemu čez 70 let staremu starčku razcepili glavo. Pobrali so vse, kar je imelo le količikaj vrednosti, ter z bogatim plenom odšli, ne da bi jih bil kedo ustavljal.³⁾

Naslednja leta se je obrnilo vender-le nekoliko na boljše. Več let ni bilo slišati o razbojnikih od nobene strani.

¹⁾ Ibid.

²⁾ Listina v Rudolfinu.

³⁾ Carniolia VI. 231.

Pokazali pa so se v velicem številu zopet leta 1827. in sicer zopet posebno na Dolenjskem, kjer so napadli zaloško grajščino (Breitenau), komaj dobro uro hoda od Novega mesta. In vender je bival v Novem mestu takrat cel bataljon vojakov. — Razbojniki so bili prišli od vojaške granice semkaj. Sreča, da grajščaka Antona pl. Fichtenaua ni bilo doma; odnesel je bil namreč ravno takrat ves svoj denar v Ljubljano; najbrže je slutil, da ga utegnejo razbojniki poiskati. Ker denarja niso dobili, pobrali so vso zlatnino, srebernino, in kar je imelo sicer kaj vrednosti. Pri mostu v Valti vasi jih je nameraval prestreči stotnik Figner, ki je stal tam s sedmimi vojaki na straži; toda razbojniki so ga prehiteli ter še o pravem času prekoračili most. Vender se je vnel pri mostu hud boj, v katerem je padlo šest vojakov; razbojniki pa so izgubili samo jednega svojih ljudi. Drugi dan so ga našli kmetje v bližnjem gozdu, kamor so ga bili njegovi tovariši zavlekli in skrili. Kmetje so ga prenesli v Novo mesto ter pokopali na Loki zraven cesarskega stolpa za smodnik. Nekaj dni potem je prišlo iz Ljubljane povelje, naj ga odkopljejo in pošljejo njegovo glavo v Ljubljano in od tam na Dunaj.

Druzi tolovajej pa niso dobili nobenega v pest.¹⁾ Razbojnikov predrznost je postala tolika, da je naslednje leto moralo vojaško ministerstvo na Dunaju poslati v novomeški okraj 10 kompanij vojakov po 140 mož. Ob enem so sestavili posebno komisijo, ki se je imela baviti z varnostnimi napravami. — Glava tej komisiji je bil polkovnik baron Pirquet.²⁾

Toda navzlic tolikemu razstavljenemu moštvu je bilo le nekaj mesecev pozneje že potreba napraviti veliko gonjo po gozdech vsega novomeškega okrožja. Aprila meseca je naznanilo namreč brigadno načelnštvo v Karlovcu, da je mej 10. in 11. aprilom prilomastilo kaci 20 tolovajej čez bosensko mejo v vojaško granico mej Otočcem in Ogulinom ter se zasukala nekamo, pa se ne ve, kam. Novomeški sodnik naj zavoljo tega ukrene, kar je potrebno, da se prepreči kaka razbojniška namera.

Kaj tacega se je bilo pač bati, kajti razbojniška sodrga se je bila prikladila že prav tik Novega mesta. Ne vem, ali je bila tista, ki so jo bili iz Karlovca napovedali, ali kaka druga. Cesta iz Novega mesta proti Ljubljani je bila tako nevarna, da se že nihče ni upal hoditi po njej. Napravili so bili veliko gonjo, od Bršlina proti Mirni

¹⁾ Chron. Rudolfsw. III.

²⁾ Listine v novomeškem arhivu.

peči in od Mirne peči proti Novemu mestu ter pretaknili ves vmes ležeči Kačji gozd ob obeh straneh državne ceste.

Ali so kaj zasačili, o tem listine ne pripovedujejo; nevarnost pak je bila vsekakor jako velika, zakaj višja gosposka je ukazala napraviti vrh Kapiteljskega hriba čuvajsko postajo (Allarmstange). Ta postaja je bila majhna z drvi in posmoljeno slamo napolnjena lesena koliba, iz katere je molel kvišku visok s posmoljeno slamo ovit drog. Slamo in les so imele preskrbevati novomeška občina in sosednje vasi: Kandija, Gotna vas, Bršlin, Kamenje in Prečina. Vsako noč je stražil pred postajo čuvaj, kateremu je bilo naročeno, naj posmoljeno slamo zažge, ko začuti kaj sumljivega.

Ta odredba je bila gotovo zelo potrebna, zakaj vsaki čas je dobil novomeški župan (takrat Obrichter imenovan) od svoje gosposke kako naznanilo ali o že zasačenih razbojnikih, ali o kakem šele namerjanem ali pa že res zvršenem načrtu v Beli krajini in sosednjih okrajih. Človek bi pričakoval, da so Novomeščani že sebi v korist in varnost skrbeli za to, da je bila čuvajska postaja vedno dobro preskrbljena z vsem kar je bilo potrebno. Toda ni bilo takó. Zanimarili so jo popolnoma ter raznesli ves les. Okrožno glavarstvo je moralo proti jeseni leta 1828. ne jedenkrat, ampak večkrat in sicer prav ostro ukazati in je zapretilo županu celo kazen 50 goldinarjev, predno je z osmoljeno slamo oviti drog stal zopet na Kapiteljskem hribu in se je potrebni les navozil zopet tjakaj.

Te in druge varnostne naprave so razbojnike toliko ostrašile, da se meseca decembra 1828. okrožnemu uradu ni zdela več potrebna čuvajnica na Kapiteljskem hribu in straža pri njej. Zato je ukazal novomeški občini, naj leseno kolibo podre ter deske, ki so mestna svojina, shrani na varnem kraju, da se ne razneso in jih ne bo treba iskati, če bi se jih v naglici zopet potrebovalo.

Najbrže pa je huda zima pripomogla še več, nego omenjene varnostne naprave, da so izginili čez zimo razbojniki. Zakaj naslednje leto so se prikazovali znova, in meseca avgusta l. 1829. so morali postaviti v Kandiji pred most čez Krko vsako noč vojaško stražo. Ker je ta potrebovala luči, ukrenil je okrožni urad tako, da mora vsaka hiša v mestu dati po vrsti za vsako noč po jedno lojevo svečo, dokler bode pred mostom treba vojaške straže. Luči namreč mesto leta 1829. po noči še ni imelo; bilo je nerazsvetljeno, razen če je Bog prižgal veliko svojo svetilko na nebu. Predrzni napad na Zalog leta 1827. je pač napotil meščane, da so imeli nekaj časa o temnih nočeh do 11. ure

po cestah prižganih nekaj lučij, a to prevratno novotarstvo se je odpravilo, ko je minil najhujši strah.

Leta 1829. so dobro osnovane razbojniške tolpe menda zadnjikrat strašile po Dolenjskem. Vsaj listine ne pripovedujejo pozneje nič več o njih. Toda spomin na te neprijetne čase živi še mej ljudstvom. Vrh gorjanskega klanca kažejo še staro podrtino, »Räuberkommando« imenovano, kjer je prežala straža na razbojnike, pa tudi na tihotapce, ki so s Hrvaškega tihotapili tobak tod skozi. Nad vrati kostanjeviškega samostana in na vratih gospodarskega poslopja v Gracarjevem turnu pri Šentjerneju je zabeležen ta spomin celo s podobama. V Kostanjevici spominja podoba na dogodek iz leta 1726., ko so, kakor pravi nadpis, samostan napadli Vlahi, to je Uskoki; kedaj pa se je vršil napad na Gracarjev turen, mi ni znano.

Zanimiv odlomek iz razbojniškega življenja tega časa je tudi neki zapisnik o zaslišanju razbojnika, ki so ga vjeli v Gorjancih leta 1828.

(Konec prihodnjic)

Očitanje.

Ko grem to jutro skozi vas,
Kakor sem hodil prejšnji čas,
Ponudi šopek mi cvetic
Mladenka zardelih lic.

Na slamnik moj nmeri ga,
Iztakne iglo z nedrija,
Za trak na slamnik ga pripne,
Oči pa črne vame vpre:

»Da zdaj ne greš več skozi vas
Po gladki cesti mimo nas,
Zakaj pri mlinu ti je hod —
Ej, to vedo že marsikod!«

Ivan N. Resman.

Zvonovi!

Zvonovi, ste se spremenili?
Lepo ste peli svoje dni,
Srce k molitvi ste budili —
Zdaj žal spomin vaš glas budi!

Zvonjenje ni se spremenilo,
Zvonovi še lepo pojo —
Srce je vero v svet zgubilo:
Svetá izkušilo je zlo!

Ivan N. Resman.

U l o m k i.

Spisal Sevničan.

Korespondenta z bojišča.

prvem hotelu »pri rumunskem kralju« v Bukareštu je sedel za rusko-turške vojne v bližini gorke peči suhljat možiček ter hlastno povžival dišečo pečenko.

Zunaj je bila huda zima, in naletaval je sneg. »Hola natakari! še jedno butiljko burgundca!«

Sedaj stopi v gostilno debeluhast, elegantno opravljen mož; zapazivši gospoda pri peči, vzklikne: »Bog vas živi, kolega! to vam je prava pravcata zima! — Toda lačen sem, lačen! Natakari! prinesite mi porcijo angleškega beefsteaka, pa kri se mora iz njega cediti — rdeča kri, čujte!« Na to prisede.

»Imate li kaka poročila iz Šipke?« vpraša sedaj baš došli vojni poročevalec angleškega lista »Times« suhljatega možička, vojnega poročevalca dunajskega židovskega lista.

»Hud boj danes v Šipki, hud boj. Turki prodirajo, družega ne vem!« —

»Dobro, dobro, Turki prodirajo. Natakari, butiljko najboljše kapljice in kavjara mi prinesite, toda pravcatega astrahanskega. — Tako, brate, trčiva na turško zmago. Alah jim pomagaj!« — »Pomagaj!«

»Sedaj pa na delo. »Times« bode že nestrpna, kajti od predvčerajšnjega dne nisem odposlal poročila. Oj, kako se bodo radovali rojaki ob Temzi! Pobiti dam 2000 Rusov!«

»Kaj, 2000?«

»Dragi moj, Angležem se nikoli dosti Rusov ne pobije.«

In skoval je izza gorke peči bralcem svetovnega lista »Times« brzovaj z bojišča — laž. Laž? — oj, da bi bila! Ali ni bila povsem laž; kajti isto noč je zmrznilo v Šipki preko 500 ruskih bojnikov.

Plesalka.

Na pustnem plesu sem bil ter se kakor običajno zabaval. Posebno neka črnooka, nežna krasotica me je vrlo zanimala. Občudoval sem njeno gibčnost ter čudovito vztrajnost, kajti plesala je zaporedoma vse pleske, kar jih je bilo zabeleženih na plesnem redu.

Zadnji ples je bil končan; še so mi šumeli po ušesih poskočni glasi vojaške godbe, in šetajoč se s svojo plesalko po gladkem parketu, sem jo skušal zabavati, hoteč ji dokazati prijetnosti skupnih pomladanskih izletov na kmete. Ona pa mi odgovori: »Na kmete pa jaz ne hodim; vse vasi leže predaleč od Oseka.« —

»Torej še niste bili peš v Čepinu, Sarvašu ali Valpovem?«

»Kaj li mislite, kako bi mogla tako daljavo peš hoditi? Vi se norčujete!«

»Ne norčujem se. Danes ste gotovo vi največ plesala, niti jednega plesa niste zamudili; niste li utrujena?«

Ponosno je dvignila glavico, rekoč: »Res je, največ sem plesala; toda trudnost na plesu? Smešno!«

»Dobro! Ali pa veste tudi, koliko daljavo ste danes premerili, na prstih skakaje v tesni obleki? Dovolite, da vam predočim to daljavo s številko? Nič manj nego okroglih trideset kilometrov ste preplesali, t. j. daljavo od Oseka do stolice »prvega Slovana,« prevzvišenega vladike Strossmayerja, do Djakovega.«

Razburjena se obrne v stran. »Gospodine, ne bodite prožajčni, ne jezite me! Kaj meni do daljave; zabavala sem se izvrstno, izvrstno!«

Kako je Bogorodica uslišala ubogo ženico.

Uboga ženica! Stara je in sključenega telesa vzpričo premnožega teškega dela; a glej, kako se jej zabliška oko, kak up ji prešine srce, če pogleda sina — krepkega, lepega mladeniča! Delal je pa tudi za tri in mamico je ljubil in spoštoval.

Vojna se vname, in že od nekdaj so jemali k vojakom take mladeniče.

Žena je ostala sama, oplenili so jo jedinega veselja. Hitela je k županu in h gosposki, češ, da je to krivica: »dajte mi sina!«

A zaman; najsi je še tako jokala, prosila in moledovala — niso ji mogli ali hoteli pomoči.

Ker ji hudobni ljudje niso hoteli pomagati, obrnila se je z vernim srcem do bogorodice. Vsaki dan že je zarana hodila v cerkev ter pred oltarjem matere božje molila in molila; a niti matere božje njene goreče prošnje ne ganejo.

Necega jutra, ko je klečala v cerkvi pred oltarjem matere božje ter molila za svojega ljubljence, katerega le še, ni bilo od vojakov, šine ji pregrešna misel v glavo. Splazi se na oltar bogorodičin ter ji vzame iz lesa izrezljanega Jezuščka iz naročja in ga postavi nekamo v kot.

— »Sedaj pa še ti skusi, kako je, kadar materi vzemo otroka!« je kljubovaje izustila v svoji priproščini.

In glej, sedaj se je usmilijo nebesa!

Župan je sporočil dogodbico, ki je razburila vse vernike, svojim predstojnikom; prišla je celo do cesarskega dvora, in — cesar sam je vrnil ubogi ženici sina.

S i r o t a.

Spisala Márica.

(Konec.)

IV.

da je prodala vse pohiše in šla k prijateljski rodbini Donatovi v mesto, da si tam preskrbi primerne posla.

Dasi so bili ž njo vsi prav ljubeznjivi, zdelo se ji je vender, da jo zbada vsaki grizljaj kruha, in bilo ji je neizrečno hudó, da mora živeti ob njih dobroti, dasi je dobro vedela, koliko je storil njen oče nekdam zanje.

Imeli so hčer njene starosti, in kot mali deklici sta bili nerazdružni prijateljici. Radi neke otročje malenkosti sta se bili sprli, in pozabiti si nista mogli nikdar ter si ostali druga drugi tuji, hladni. Sedaj je pri Donatovi Luciji prevladalo sočutje, in bili sta si zopet dobri. Ida ni omenila nikomur svojega namena, ki ji je rojil še vedno po glavi; čakala je le prave prilike, da se pokaže ravnatelju dramatiške družbe.

»Via nuova, št. 24. III. nadstropje,« je ponavljala sama pri sebi, hodeč iz ulice v ulico. Naposled je tu: glej ta hiša je, in ona je že v veži.

Prekrižala se je nehote, prestopivši prag, in na stopnicah pred vrati, nad katerimi je bil pribit list z usodnim imenom, prekrižala se je trikrat in ponavljala nagovor, katerega si je bila napravila zanj.

Zvoni; grlo ji je suho, noge se ji šibe. Čuje korake — klak! in pred njo stoji debeluhasta dekla.

— »Gospod Tivi?«

— »Je doma, prosim, vstopite!«

Vse je šlo tako naglo, da je stala kar na mah v majhni sobi sprejemnici pred srednje starim, resnim gospodom.

Pové mu namen svojega pohoda, toda s težka, besede ji zastajajo, nekatere govori med zobmi, kakor bi ne znala jezika, nekatere pa ji kar nečejo iz ust.

Da bi vsaj govoril tudi on kaj, prikimal ali odkimal z glavo! Toda ne, nič! Stoji kakor kip, prav kakor je stal kot »pastor« v »Očetovi hiši«, misli si Ida.

»Kje in s kom ste sodelovali doslej?« vpraša jo naposled.

»Nikjer še, mislim šele nastopiti.«

Zasmejal se je kratko, suho ter jo vprašal, koliko let ima.

»Jednoindvajset.«

»Prepozno je, imamo jih mnogo, ki so že izvežbane in se ponujajo, nikar, da bi se mučili z začetnicami; da mi oprostite, prosim; nemogoče, nemogoče!«

Čutila je, kako ji je kri mahoma izginila iz obraza in zopet udarila vanj; poklonila se je in odšla.

Drugega dne je dala natisniti v najbolj razširjenem časniku oglasek, da poučuje klavir in francoščino. Odslej je bila kakor v mrzlici; stala je pri oknu in gledala, kedo bo neki zašel v vežo. Kadar je zvonec pozvonil, skočila je sama odpirat, šepetaje si po hodniku: »Gotovo lekcija, gotovo!«

Revica ni vedela, da nje nihče ne pozna, da imajo že v vsaki rodbini učiteljico ali prijateljico ali znanko, priporočeno po drugi prijateljski družini.

Ponudili sta se ji v štirinajstih dnevih samo dve lekciji po pet goldinarjev na mesec, druge ni bilo nobene od nikoder. Njej pa je vedno vest očitala, da je v tej rodbini odveč, da je vsiljenka.

Sicer pa je bila njena prijateljica Lucija glede bodočnosti v istih razmerah kakor ona; nje oče je imel res dobro stalno službo, in tako je rodbina živela jako dobro.

Donatovi, osobito mati, so si prizadevali na vse kriplje, da bi ujeli svoji Luciji dobrega moža, ali to ni bilo prelahko; Lucija je bila nekamo možka, odurna, in njen obraz, dasi je imel pravilne poteze, ni ugajal, in ni se mu moglo reči, da je lep. Imela je okrog ustnic in v očeh nekaj, kar je odbijalo.

Sprejemali so enkrat na teden ob torkih zvečer in vabili razne mladeniče, katerih je pa kmalu zopet nestalo. Kajti večeri pri Donatovih so bili podobni vsem drugim in često prav dolgočasni. Stari so kvartali in opravljali, mlajši so pa zbijali šale z Lucijo ter tek-

movali v duhovitosti ali jo spremljali z vijolino, ko je igrala na klavirju. Najbolj so se pa Donatovi laskali mlademu literatu, ki sicer ni imel še sijajne karjerë; a bilo se je nadejati, da se skoro popne visoko, Lucija pa še lahko čaka.

Še predno je prišla Ida k Donatovim, je bil tisti mladenič nekaterekrat na onih večerih; odkar pa je tam videl Ido, prišel je vsaki teden redno med prvimi. Donatovi z Lucijo vred so bili že veseli in so zapazili vsaki poklon, katerega je napravil njih hčeri, a njegovih žarečih pogledov, obrnjenih v Ido menda niso zapazili niti njegove oduševljenosti za njen prirojeni umetniški čut. Tako sta Lucija in Ida vselej stežka pričakovali torka, ne da bi to povedali druga drugi, in ker sta bili istega dne obe bolj nervozni, obe neučakalni, nista zapazili tega druga o drugi.

Lucija se je oblačila svetlo, ker ji je bolj pristojalo, a zavrgla je po dve, tri bluže, predno je oblekla prava; Ida pa je svojo priprosto črno čedila kolikor se je dalo, da bi bila lepša. Po onih večerih ni mogla nobena brzo zaspati, dasi sta skrivali druga drugi svojo nestrpnost, Lucija premišljuje razne laskave besede, ki ji je povedal »on«, Ida pa goreče poglede in stisek njegove roke pri odhodu.

Med tednom pa je Ida opravljala svoji dve lekciji, družih ni bilo, in hodila z Lucijo na posete, kjer je pripovedovala, da poučuje francoščino in klavir.

Tako je prešlo nekaj mesecev, in ves ta čas se je Ida mučila z mislijo, da tam ne more in ne more ostati.

Bil je zopet torek. Lucija se je pripravljala za novo sonato, Ida pa za Mendelssohnovo zbirko pesnij.

Prišli so navadni ljudje; kakor po navadi, so igrali, govorili in se šalili ter ob navadni uri zaprosili, da se muzicira.

Burno odobravanje je veljalo novi sonati, nato pa je Ida pela s pravim čutom in jako krasno Mendelssohnovo »Auf Flügeln des Gesanges«. Čestitanje in pohvala ji je donela od vseh strani, na zadnje stopi še »on« k nji, kakor bi šele njegova hvala dopolnila mero.

Stisne ji krepko njeno roko in jo drži tako dolgo, da se ona zavé, da ima v rokah popir.

Nasmehne se ljubeznjivo vsem, segne po robec v žep, kjer je na onega mestu izginil listič. Slišala in videla je zdaj le »njega«.

»Saj sem vedno dejala,« mislila je v srcu, »da je ta tisti »on«, o katerem sem sanjara tolikokrat, in še v samostanu predstavljala sem si ga le takega. —

Porabila je priliko glasne občne razprave, v katero je s fino pre-mišljenostjo vse zavedel »on«, ter je stopila v svojo sobo, da vidi, da čita.

Bilo je kratko, a strastno pismo, v katerem jo prosi, naj ostavi ono hišo, naj gre kamorkoli, samo proč od tam, kjer se on mora kazati drugačnega, nego je, kjer mora skrivati svojo ljubezen, svoja čustva do nje. Poljubljala je in poljubljala oni listič, šepetaje:

»Vse, vse storim zate, ker ti si jedino ljubljeni, goreče ljubljeni mož.«

In povedala mu je to z nasmehom, s pogledom s stiskom roke svoje.

Predno je zaspala — in zaspala ni dolgo — mislila je le nanj in vedno podila od sebe mamilne Magdine besede v »Očetovi hiši«: nimajo moči, poguma, da bi ostavile svoj dom, svoje sorodnike in prijatelje ter bežale na prsih ljubljenega moža; le ko je videla pred sabo oni blede obraz s srebrno brado, ki je zahteval, da mu priseže, tedaj izginila je tudi slaba misel.

Med dnevom ga je morala zabiti ter mučiti se z mislijo, kako bi šla, in kam bi šla od tam, ne radi njega, a radi njih, katerim je odveč; upala je še vedno, da dobi dovolj lekciij.

Prišel je zopet torek. Že pri vstopu ji je stisnil »literat« v roko nekov papir, ki ji ni dal miru, dokler ni šla in ga prečitala.

»Pridite jutri popoldne ob štirih k Sv. Andreju, čakal Vas bodem v srednjem drevoredu; govoriti moram z Vami nemudoma.« —

Sprehajališče, tako živahno ob nedeljah popoldne po zimi, bilo je v poletni popoldanski vročini pusto, prazno. Morje je bilo mirno, čisto kot steklo, drevje v bujnem zelenju. V črni, žalni obleki se je bližala počasi in tresoč se naznačeni aleji. Pod nizkim širokim drevesom, ki je pripogibalo svoje veje skoro do tal, je stala vabljiva klop; spredaj je bila živa meja, ovijajoča se okrog križem nastavljenih palic, zadaj pa višje, mogočno drevje. Ko jo ugleda, vstane in ji gre naproti nekaj korakov. Stisne ji roko in ji reče:

»Hvala ti, Ida, da si prišla; vedel sem, da prideš, izvestno prideš! — Ni-li čarobno vabljivo tu-le, reci!« — Prikimala je z glavo ter šla ž njim do one klopice; tam jo on objame, pritisne na prsi in zapre njena usta, ki so hotela govoriti; tresoč se iznenadenja in sreče, je sprejela dolg vroč poljub, brez upora, brez moči, brez vračanja. Poljublja ji lase, obraz, vrat in zopet ustnice, burno viharo, dokler ga ne vzbude bližajoči se koraki. Nema, z na pol zaprtimi očmi, je sedela tam, ne misleč ničesar, ne misleč ni na to, kako dolgo si je želela tega trenutka, teh poljubov, ne čuteč skoro sreče svoje.

»Kedaj pa misliš proč od tam?« vpraša jo on.

»Sedaj ne morem, nimam še ničesar, sirota sem; čakaj, da pojdem kam za odgojiteljico ali kaj tacega.«

»Vedi, meni je takó težko zahajati tja, oni ljudje...«

»So dobri ljudje,« konča ona.

»Vem, pa vender... in ker ni bilo več slišati nikogar, zadušil je svoje besede na njenih ustnicah, katere mu je prepustila brez upornosti. —

S tem ali onim izgovorom sta sešla še večkrat; on ji ni govoril nikdar o sebi, pač pa vpraševal njo po vsem; ni ji pravil o ljubezni, čemu tudi? Objemi in poljubi so govorili dovolj. Vendar ni sanjala Ida pred spanjem več tako rada; mučila jo je nekaka negotovost, bojazen, sum o ljubljeni osebi.

V.

V Trstu je več agencij, kjer se zglašajo oni, ki žele kakove službe. Ida je bila z Lucijo pri vseh. Ko se je ponudila najprej za guvernanto, vprašali so jo takoj po učiteljskem spričevalu, in ko je rekla, da tega nima, tedaj je odkimal uradnik samo z glavo.

»Prosim tedaj za bono; znam več jezikov.«

»Dosti se jih je že oglasilo; no, če imate izpita za otroški vrtec, potem vas še zapišem, dasi bo težko kaj; imate-li?«

»Nimam.«

»Kar tako, draga moja, na besedo ni možno.«

Pri drugem je vplačala goldinar ter prosila, naj jo zapiše tako brez spričeval za katero si bodi službo; toda minilo je več tednov, ne da bi jo bili pozvali. Med tem je pa trpela, kakor more le trpeti ponosna občutna ženska; hodila je zamišljena, preslišavala vprašanja in na klice domačih zdrizala se, kakor človek, ki ga nagloma vzdramimo iz sna.

Tudi na ljubljenca svojega ni utegnila misliti mnogo pri tolikih skrbeh, ki so ji razjedale dušo; samo kadar ga je srečala po lekciji po dvakrat na teden, izginile so ji za kratek čas one črne misli in skrbi; ob torkih pa je morala biti jako previdna, ker sta gospa Donatova in Lucija že prav izvestno slutili nekaj.

Bila je nedelja, in Lucija samo v svoji in prijateljičini sobi. Pospravljala je svoje predale, potem pa šla k mizi ter vzela malo Idino knjigo za poezije. Odpre jo baš tam, kjer je bil poslednji »literatov« list. Kri ji šine v glavo, skoči kvišku ter steče, vsa iz sebe, v materino sobo. Ta je imela opraviti baš s perilom, katero je preštevala, ko pridrvi Lucija v sobo.

»Na, tu glej kakšno kačo trpiš in gojiš v hiši, tisto grdobó umazano!«

Škripala je z zobmi in cepetala z nogami. Mati je kar okamenela; dasi je nekaj slutila, vendar ni mislila, da je stvar že tako daleč.

»Povem ji še danes, da mora iz hiše, saj je bila tako že dovolj nadležna. V tem stopa Ida po stopnicah ter šepeče poluglasno pred-se:

»Nes pametna bila bi z mano zveza,
Ki me preganja vedno sreče jeza.«

Tako si šepeče še pred durmi, čakajoč, da ji odpro. Na njen pozdrav ji je odgovoril le gospod Donat in še ta ne kakor navadno.

Odloživši klobuk in rokavice na mizo, vidi ono knjigo odprto in na njej razpravljen list. Vedela je vse. Ko se razpravlja, vstopi Lucija:

»Ali si šla tudi danes na sestanek?« vpraša jo strupeno.

»In če tudi, tebi nisem odgovorna!«

»Pa vsaj mami, ker veš, da se v naši hiši ne bode trpelo kaj tacega!«

»Ne bode treba; zahvalim se še ta teden za gostoljubnost vašo in odidem.«

Kam? — šinilo ji je v glavo — kam?

Vender je povedala, ne da bi kazala, da je vznemirjena, pri obedu vsem, da gre še ta teden.

Prišel je torek in ž njim navadni ljudje k Donatovim, le njega ni bilo, ker je šel v Milan prisostvovat novi svoji drami; tako je rekel Idi.

»Oh, »literata« ni nocoj!« dejala je pomenljivo gospa Donatova.

»In ga tudi ne bode,« dodá neka postarna gospica, ki je pri-našala tja in drugam vse važne in nevažne novice.

»Je-li odšel ka-li?« vpraša Lucija ter pogleda Ido.

»V Milanu se bode predstavljala v tem tednu neka njegova drama; on pa se je poročil s hčerjo onega moža, ki je najbolj uplival, da bode možna predstava. Bogata je neki silno; pa saj veste, v taki karjeri se težko napreduje, če ni denarja.

»Glejte, glejte, zdelo se mi je, da mora kaj imeti ta »literat«, ker ni pogledal nobene vseh teh lepih gospic,« rekla je dvoumno Lucijina stara teta.

»Res je, dandanes se morajo možje kupiti, in katera nima denarja, ne dobi moža.« In tako je vsaka kaj dodala o njem.

Ida je poslušala vse ravnodušno, kakor je bilo videti, ali v srcu in duši ji je razsajal nepopisen vihar; marsikaj ji je postalo sedaj jasno, jasna marsikatera dvoumna beseda njegova.

Legši v postelj, se joče tiho in dolgo, potem pa začne misliti o njegovih sladkih poljubih in objemih ter žareče-tožnih pogledih: vse srečne trenutke preživi v mislih še enkrat; a spomnivši se naposled tiste usodne novice, si pravi jokajoč:

»Bog ve, za koliko ga je »kupila« ona? Podleci podli, ki sami s svojimi močmi ne zmorejo ničesar!«

Donatovi so bili izza tiste novice zopet prijaznejši ž njo, dasi niso ni oni ni ona nikdar več imenovali »literata«; le zvečer je mislila Ida nanj in malo morda tudi Lucija.

Ida je spravljala svoje reči, ker je sklenila, da je tam ne sme več najti nedelja. V vednih skrbih in neprijetnostih je shujšala tako, da jo je bilo komaj spoznati.

Bil je že četrtek; še dva dni — govorila je sama sebi — še dva, in potem, kam? —

Iskala si je mesta za blagajničarico v kaki prodajalnici; toda nikjer nič, povsod deset za eno mesto, zmožnejših od nje.

Izobražena je za »dom«, za ženo kacega bogatega ali imenitnega moža; ali o onih dolgih računih, ki so potrebni v prodajalnici, ona ne ve ničesar.

V petek opoldne zbere vso svojo prijaznost in pravi Donatovim pri obedu:

»Sedaj pojdem tja doli v našo nekdanjo hišo h gospe Emiliji; vrnem se nocoj ali jutri.«

»Misliš-li ostati tam? Čemu?« — vpraša jo gospa Donatova.

Čemu, čemu? — vprašuje se tudi sama.

Zamišljeno je stopala sama po samotni poti ob morji. Bilo je zgodaj popoldne, in solnce je pripekalo prav neusmiljeno. Od časa do časa jo je došla kaka okoličanka, idoč iz mesta, ali pa je srečala kmeta ali kmetico hitečo v mesto. Na oči, na vse njene ude ji je legla nekaka trudnost in zajedno neka zaspanost. »Da bi le dospela tjakaj, kjer se pričinja gozd, ki je bil ves nekdanj naš, počila bi,« tako je govorila sama s seboj; a pot se je vlekla, in šele daleč tam sredi belih skal in puste zemlje je bilo videti gosto drevje temnega gozda.

Postala je prav čisto ravnodušna in še mislila ni, čemu gre sem; pozabila je na svoj »jutri« in »nanj«.

Ko dospé do gozda, obrne se po znanih stezah vanj ter leže med goste smreke na rumeno, suho, redko travo.

»Oh, kako mu dé dobro ta občni veliki svod neba, kdor je brez strehe, brez doma« — pravi si ter se zagleda tja daleč v košček neba; diše vedno bolj polagoma in zaspi. —

Mrak je že legel na zemljo, ko se vzbudi. Urno vstane, hiti iz gozda na cesto in gre proti hiši.

Bila je vsa razsvetljena, in skozi odprta okna je bilo slišati smeh, vik in krik. Mahoma utihne vse, in melodijozen lep, dasi neizšolan glas jame peti neko njej neznano pesen. Ona postane pred oknom ter posluša.

Tako, prav tako, kakor nekdaj, je sedaj tu veselo, misli si, toda v vežo ne vstopi.

Pod cesto so ležale ob bregu velike skale, proti njim se spusti in sede na nje.

Na uho ji še doni ona pesen, na to pohvala, zopet smeh in krik. Veličastno morje pred njo je ležalo mično in vabljivo.

»Brez doma, brez prijateljev, sama, vsakomur v nadlego, nikomur v prid — kako naj živim še dalje?« Tam na nebu je migljala že tako prijazno večernica; mislila je, da se ji smehlja.

»Oče, ki me gledaš od tam gori, ti veš, da ne morem več živeti; prisegla sem ti, da ostanem poštena, in da ne stegnem proseč svoje roke, spolnila sem oboje; obljubila ti pa nisem, da, ko ne bodem mogla več živeti . . .«

Končala ni stavka. Morje je zaplusknilo in šumelo še nekaj časa, menda radovoljno in veselo nove žrtve. — Tam gori so pa peli in se veselili, in s hriba doli je donel izpred male krčme hripav glas:

»La più bella cosa al mondo
Maritarsi a suo piacer.«

Ko se je govorilo o tem samomoru v torek zvečer pri Donatovih, dejala je gospa:

»Nesrečna ljubezen!« Saj nihče ni mogel vedeti, koliko je morala trpeti, živeč ob milosti družih — sirota.

Osvojitev Kaniže po Turkih leta 1600.

Spisal Ivan Steklasa.

Po osvojitvi Sigeta (l. 1566.) je bila Turkom odprta pot skozi jugo-zapadno Ogersko tja do Štajerske. Bilo je sicer v tem predelu več manjših trdnjav, ki pa niso bile dovolj jake, da bi bile zaustavile napredujočega sovražnika. Zategadelj sklenejo stanovi treh sosednjih dežel, Hrvaške, Štajerske in Ogerske, da si složni branijo svoja posestva in si izbere v to svrhu že po naravi jako čvrsto Kanižo za glavno trdnjavo. Kaniža je bila takrat v posesti lastelinov Nadaždijev. Bila pa je oddaljena 16 milj od štajerske meje v močvirnem kraju ob Kanižici, majhnem potoku, nedaleč od Murinega izliva v Dravo. Ob močvirju se je razprostiral mali trg, ki je bil večkrat požgan in poplujen od Turkov in naposled popolnoma pokončan. Tukaj stoji današnja Kaniža.¹⁾ V sredini močvirja pa je bil sezidan čvrst grad na otočcu. V trdnjavi je bilo dovolj prostora za jako posadko in vojaške potrebščine. Še pred osvojitvijo Sigeta je bilo v tem gradu nekaj kraljeve posadke; odkar pa je bil razdejan Siget, smatrali so Kanižo predzidjem ne samo Štajerske, nego cele Avstrije. Zategadelj je bila pa tudi vsa skrb za njeno vzdrževanje izročena cesarju, ki je ob enem učvrščeval tudi ostalo mejo proti Turkom. Ko pa ravno o času največje nevarnosti umre te trdnjave posestnik, grof Tomaž Nadažd, nekdanji ban hrvaški in palatin ogerski, kupi cesar Maksimilijan II. od njegove udove Urše, ki je bila podedovala Kanižo, grad in gosposčino za 10.000 goldinarjev, a v zameno jej da še opatijo boržmonostransko. Tako potane Kaniža kraljevo mesto. Takrat je pisal cesar svojemu bratu o Kaniži te-le znamenite besede: »Le-ta prelaz je tako važen, da bo sovražniku odprta pot do Gradca, če ga izgubimo. Zatorej mislim postaviti v trdnjavo posadko ter vsako leto za utrditev žrtvovali 37.552 goldinarjev.« Kmalu potem pošlje v istini svojega vojaškega stavitelja, Petra Ferrabosca, da pregleda kraj, bi-li se mogla na tem mestu urediti prava trdnjava in niso-li tla preveč močvirna za njo. Poročilo staviteljevo se je glasilo bržkone povoljno, kajti kmalu potem pošlje cesar komisarjema 5000 goldinarjev, nd tek 4000 goldinarjev za delavce; tudi tlačani so bili poslani tjakaj. Iz Beljaka je prispelo v istem času 100 stotov svinca, od avstrijske vojaške komore pa 50 stotov železa in jekla. Komora ogerska je morala skrbeti za hrano, Moravska pa poslati 100 nem-

¹⁾ Leta 1702. je bilo podrto trdnjavsko obzidje po zapovedi avstrijske vlade: le male ostanke vidiš še dandanes. Mesto se je v novešem času lepo razvilo, ima znamenito trgovino s žitom in živino in precej živahno obrtnost. Šteje do 20.000 prebivalcev, med temi pa mnogo židov.

ških slug (vojakov); 216 konj je pripeljalo pripravo za most na ladijah, ki so ga imeli prihodnjega leta postaviti jezerski tesarji. Vso upravo pri zidanju je vodil Frančišek Poppendorf, ki je bil vešč vojaški stavitelj. Utrjevanje Kaniže je trajalo več let, ter je bilo voditelju strogo zapovedano, da ne sme z delom prenehati, dokler se ne zgotovi vsa trdnjava. Ob enem pa se ima poskrbeti tudi za topničarstvo. Cesar pozove sam štajerske stanove, da to podjetje pospešijo z izdatno podporo, predno sovražnik opazi, kakšne važnosti bode le-ta trdnjava. Leta 1570. izroči za delavce v trdnjavi ogerski provijantni načelnik (Proviantmeister), 3000 goldinarjev, a deželni zbor avstrijski poprosi cesar sam za znatno podporo; »kajti ravno tej deželi«, pravi pismo, »mora biti največ do tega, da se postavi na meji jaka trdnjava.« Postavili so v trdnjavo mlin, pivarno, mnogo skladišč za žito, moko in kruh. Tudi mnogo vina so si pribavili, celo uro za zvonik so dobili z Dunaja. Grofe Zrinske in Nadažde poprosijo stanovi, naj odstopijo pobiranje desetine v celi okolici njim za trdnjavo. Za vzdrževanje posadke se določijo tudi dohodki opatije zalavarske. Leta 1575. je bilo priposlanih 10.000 goldinarjev iz cesarske blagajnice za utrjevanje Kaniže. Stanovi notranjeavstrijski izroče istega leta 20.000 goldinarjev za zidanje in 24.000 goldinarjev za nakup topov; tudi učvrstijo s topovi in možnarji Kerestur in vse prelaze čez močvirje okoli Kaniže. Ravno tako so vršili svojo dolžnost stanovi Dolenje Avstrije, žrtvujoč v to svrhu dalj časa do 100.000 goldinarjev.

Že ob tem času je bila zbrana v Kaniži precej močna posadka; vzdrževala jo je cesarska komora. Iz iste blagajnice so se pokrivali tudi stroški za utrjevanje in oboroževanje. Mnogo izkazov o teh stroških ter raznih dopisov z vojaškimi oblastmi se nam je ohranilo do dandanes. Iz teh izprav je razvidno, kako važna je bila takrat ta trdnjava, in da so jo naposled zvezali po pošti z Gradcem in Dunajem.¹⁾

Mnogi turški napadi v te kraje najbolje svedočijo, kako prav so imeli oni, ki so osnovali na tem mestu tako silno trdnjavo. Posebna nevarnost pa zapreti Kaniži po padu sigeškem. Cesar Maksimilijan II. postavi za tegadelj posadki na čelo izkušenega zapovednika, Frančiška Taha susedgrajskega. V trdnjavi je bilo 1000 pešcev in 1000 konjikov, ki so bili večjidel Hrvati in Slovenci, kakor tudi njih zapovedniki. Razun Taha so takrat zapovedovali trdnjavskim četam Peter Kegljević in brat mu Matija, Ivan Alapić s sinom Gašparjem, ki se je bil rešil iz Sigeta, Jurij Patačić in mnogi drugi. Od leta 1567. ni imela Kaniža miru, kajti Turki so dobro vedeli, da je njih naskokom ravno ona največa zapreka. Sklenejo zatorej napasti jo še istega leta ter jo osvojiti že v prvem naskoku. Na dve strani

¹⁾ Že leta 1567. je bila zvezana z Radgono in kmalu potem z Gradcem, z Dunajem pa šele leta 1593.

udarijo Turki, zajedno na Jegar in na Kanižo. Oddelek vojske, ki je bil poslan proti Kaniži, osvoji najprej trdnjavo Brzence, stoječo pred Kanižo, ker so jo naši zapustili. Potem zasedejo mesto Reč, kjer dočakajo naše junake iz Kaniže v zasedi. Huda borba se vname, in naši se morajo umakniti nazaj v Kanižo. V borbi pade smrtno ranjen od zapovednikov le Peter Kegljevič. Ker takrat Taha ni bilo v Kaniži, mislijo jo Turki zlahka osvojiti. Zategadelj udarijo najpoprej na trdnjavo Sv. Jurja in sicer po noči ter zarobijo mnogo ljudi in živine. Ali ko mislijo osvojiti samo trdnjavo, odpodi jih hrabri Bot. Zdajci pa planejo Turki na Kanižo, nadejajoč se, da jim mora pasti v pest, ker je ne brani Tahi. Ali hudo se prevarijo. Tahi se je bil namreč med tem skrivaj povrnil v trdnjavo ter se dobro pripravil za napad. Tahi vodi sam svojo vojsko, odbije Turke z nasipov ter jih porazi popolnoma; drugi dan pa nakiti mestno obzidje z odsekanimi turškimi glavami.

Sledečega leta (1568) je bil sicer sklenjen drinopoljski mir; ali ni se nikdar spolnjeval, najmanjše pa na mejah naproti Hrvaškemu, kjer je trajala vedna vojska. Tudi na jugozapadnem Ogerskem ni bilo od tega časa nobeno leto pravega miru. In ravno okoli Kaniže so se vršili najhujši poboji, kajti Turki so hoteli vsekakor imeti trdnjavo. Pozabili so že bili, kako sramotno so bili odpodeni leta 1567. To jih pa ne plaši niti najmanjše, nego izvajajo leta 1571. tedanjega neopreznega zapovednika Jurja Turija iz trdnjave ter pobijejo neusmiljeno njega in vso njegovo četo. Trdnjava se jih je pa vendar ubranila navzlic veliki nevarnosti.

Že čez dve leti (1573) zopet prihrume Turki pod Kanižo. Takrat je bil zapovednik v trdnjavi Gašper Alapić. V njegovi četi se najde neki izdajica, tudi Gašper po imenu, ta pobegne k Ali-paši ter mu razjasni ves položaj v trdnjavi: če jo hoče imeti, more jo zdaj lahko napasti in osvojiti, kajti močvirje je vzpričo zime zamrznilo, in vojska se lahko spusti po ledu do trdnjaviških nasipov. Ali-paša poskusi mamljivo srečo. Hitro zbere svoje čete ter dobi celo pomoči od sosednjih paš, namreč sikloškega, pečuskega in kapošvarskega. S to močno vojsko se približa ponoči čisto tiho do Kaniže. Tedaj pošlje najprej Gašparja razgledavat, kako debel je led, in kaj počno v trdnjavi. Bilo pa je to ravno zadnji predpustni dan (22. marca). V mestu je bilo vse veselo, in tudi vojska je legla pijana spat. Alapić je bil sicer opozorjen, kolika nevarnost mu preti, ali vendar ni hotel verjeti o kakšnem naglem napadu. Brž ko Gašpar Ali-paši sporoči o stanju v trdnjavi, prepusti mu le-ta 800 najsmelejših vojakov, da udari z njimi na mesto. Le-ti prekoračijo kmalu mestno obzidje, na katerem ni bilo nobene straže ter pobijejo po ulicah mnogo pijanih vojakov in meščanov. Med tem nastane v mestu velik nered in zmešnjava, in da se ni osvetil

Štefan Isthvany ter pohitel v trdnjavski stolp, tukaj probudil Alapiča in posadko, pala bi bila Kaniža že pri tej priložnosti. Zbrana posadka zapodi sovražnika iz mesta. Vendar pa so Turki zaplenili velik plen v Kaniži ter odpeljali s seboj več nego 1000 ljudi, čez 700 konj in 2 topa. Slavodobitno se vrnejo v Siget. Radi svoje nepazljivosti izgubi Gašpar Alapič zapovedništvo v Kaniži; toda radi svojih vojaških zaslug je bil imenovan pozneje za bana hrvaškega poleg Draškoviča. Zapovednik v trdnjavi pa je postal Jurij Zrinjski, sin junaka Nikolaja.

Ko Turki leta 1577. znova prihrumé pod Kanižo, predloži nadvojvoda Karol, ki je bil leta 1576. prevzel obrambo teh mej proti iztočnemu sovražniku, cesarju novo obrambno osnovo, po kateri naj dobi Kaniža posadke najmanj 2000 mož. Vrh tega naj se učvrstijo prelazi čez Muro; tudi bi bilo potrebno, da se postavijo nad trdnjavo kermendsko, potem ob reki Rabi do Blatnega jezera ter tja do Save razne utrdbe za obrambo Avstrije. Ravno tako naj se učvrstijo Novi Zamki (Neuhäusel) na Ogerskem (zgodilo se je šele leta 1592) ter vsi prehodi v tem okraju, katere naj stražijo prebivalci Dolenje Avstrije. Razume se, da se ni vse tako zvršilo, kakor je bilo zasnovano. Celo za Kanižo ni bilo dovolj sredstev, skoraj še najmanj pa za posadko, ki je živela v večnem pomanjkanju, kar ni najbolje delovalo na nje red in pogumnost. Štajerski stanovi se tožijo zatorej gledé te zadeve že leta 1581. tako-le: »Čudo božje, da niso še te trdnjave osvojili sovražniki, ker se zlasti vojska v njej tako zanemarja. Kolikokrat morajo konjiki in pešci zapustiti trdnjavo, da si poiščejo hrane.« Le čuditi se moramo vztrajnosti teh čet!

Med tem so Turki vse dalje prodirali ne samo na Hrvaškem, nego tudi na Ogerskem; vse bolj so se približevali Kaniži. Da se sovražniku zakrči pot, začno naši leta 1579. zidati pod veliko trdnjavo novo trdnjavo Bajico, in sicer tamkaj, kjer se izliva Kanižica v Muro. Jurij Zrinjski se je mnogo trudil, da bode nova trdnjavica čim jačja, in je zategadelj prosil pomoči pri vseh svojih sosedih. Ali-paša pa tudi kmalu izvoha, kaj se počne na tej strani Kaniže, ter sklene kristjane prisiliti, da popusté svoje delo. Bržko namreč opazi, kako ljudje vlačijo iz šume za trdnjavo potrebni les, in kako kopljejo jarke, sklene to delo ustaviti. S 3000 konjiki in nekoliko topovi napade naše. Naši pa so bili oprezní ter so se zbrali v bližini nove trdnjave v lepem številu pod vodstvom Jurja Zrinjskega ter velikašev Baltazarja Bačana in Frančiška Nadažda. Na zapoved nadvojvode Karla pošlje tudi Vid Hallek, krajiški zapovednik v Slavoniji: svoje čete pod vodstvom Ivana Glavbicerja. Naši so bili tedaj pripravljeni na odpor, vendar pa jih je Ali-paša napadel tako jaderno, da so se čete plemiške kar razbežale po bližnjih šumah, dasi so jih poveljniki hrabrilí in ustavljali.

Nikakor se niso upali iz šume. Kar si Bačan nekaj izmisli. Ravno mu pripeljejo vojaki dva ujeta Turki; odpravi jih z njima v bližnjo šumo, češ, da ju pobegli vidijo kot znamenje zmage nad Turki. Bačanovi vojaki begunce celo nagovarjajo, naj se hitro vrnejo na bojišče, če hočejo še kaj plena dobiti. Ta prevara je uspela. Plena željni, prihite begunci na bojišče, kjer so se ravno najhuje bili. Ali-paša pa je mislil, da so prišle našim nove čete na pomoč. Prestraši se ter zapove vojski, da se povrne domov. Pri tej priliki pa je nastala taka zmešnjava v turški četi, da so se mnogi od naših preganjani zadušili po kaniških močvirjih; kateri so pa živi ostali, vrnilo so se ranjeni in pohabljeni v Siget. Naši so hvalili Bačanovo iznajdljivost ter dovršili započeto zidanje omenjene trdnjave. Nadvojvoda Karol pa je postavil novi posadki na čelo Nikolaja Malakocija, prvega četnika Jurja Zrinjskega, ki se je še tistega leta poskusil s Turki ter jih pri Dravi premagal.

Zlasti hude borbe so imeli kristjanje okoli Kaniže leta 1587., ko je po okolici razsajal Sasvar-paša sigeški. Toda Jurij Zrinjski ga v družbi z drugimi zapovedniki popolnoma pobije pri Kačorlaku nedaleč od Kaniže.¹⁾ Vzpričo tega silnega poraza so mirovali sigeški paše ter se niso upali več let napadati Kaniže.

Ko pa se je udal leta 1593. za drugega obsedanja Sisek Turkom, mislilo se je, da bodo zdaj sovražniki z vso silo prodrli mimo Zagreba v sosednje slovenske dežele. Zategadelj je zavladal silen strah po Hrvaškem in po vseh slovenskih pokrajinah. Ljudje so bežali v trdnjave, kjer so se čutili varnejše; ko so pa Turki v istini prihrumeli pod Zagreb, poprosilo je mestno starešinstvo pri cesarju pomoči, katero jim je cesar tudi poslal pod zapovedništvom Danijela Frankola Trščana. Na to se hitro zbere nova krščanska vojska, da obrani mejo; hudo borba bi se bila unela, da ni veliki vezir potreboval na Ogorskem vseh čet; kajti tukaj se je odslej bil odločilni boj.

(Dalje prihodnjič.)

¹⁾ Obširneje o tej bitki v Letop. M. Sl. I. 1892. str. 115.—116.

K petemu sešitku Wolfovega slovarja.

(Dalje.)

Jávorček m. ime prascu. — *jedávati* essen: Habd. ad. 507 se ne bil navadil na polju obeda svojega pretrgavati, nego je zmirom *jedaval* doklam se je nasitil. 816 koga orsaški veliki oficiali rano *jedavaju* cujus principes mane comedunt. 818 ki su rano v jutro (s) svojemi tolnačniki *jedavali* i pili. — *jedinka*, f puška enocevka — *jedinski*: jeden jedínski

ein einziger: Habd. ad. 92 ze vsega ovoga tak velikoga šerega *jeden jedinski*, človek živ ne bude po sto let. 182 ne ni *jeden jedinski* ze vse one vnožine živ izašal. 552 Farao ze vsemi svojimi šeregi za njim iduči vu onom istom morju do *jednoga jedinskoga* potonul je. — *jeketati* jeketām jekéčem palpitare: Habd. ad. 1164 kak strašno srce *jeketalo* bude! — *jektati* jékčem = jeketati: Habd. ad. 1164 gda prsi od težkoče *jekču* dum pectus palpitat. primeri jekniti. — *jela* f. ime kravi. — *jeláva*, ime kravi. — *jelec*, kdor rad in mnogo *jé*. — *ješovka* f. = jalšika. — *ješovična* f. jabolko = jalšika. — *jezičec* m. achillea millefolium. — *ješčljiv* adj. = jezičen 3.) — *ježupek* m. 1. neka rastlina belega cveta. 2. rogalno ime Zagorcem od Jerovca dalje, ker imajo velike »koljarje«. — *johër* gen. joréha = oreh. — *jörtek* m. der Friedhof. — *juhúškati* = juckati jauchzen: Vranič rob. 1.36 jedni so poskakivali i *juhúškali* od veselja. — *júkar* m. ime konju. — Ka: *ka li* — *ka li* sowohl — als auch, entweder — oder: Švigel 2,271 kade vsi betežni i ranjeni *ka li* na telu *ka li* na duše vrašтво i prvo zdravje zadobiti mogu. 2.373 ni na svetu stališa takvoga, koji bi se ovomu *ká li* vu dobroti veselju miru počinku, *ka li* vu tuge nevolje i težkoče mogél prispodobiti. glej še: *kaj*. — *kabáta* f. neka obleka: Nagfl. 135 možki sabou šiva dolame, kabáte, lače, prsnjeke, plašče z sukna i druge tkálbe. — *kábrončen* adj. podoben kabronku: Nagfl. 100 vuna vogarski ouvc je vékša, birk ménša, vogarski ouvc je *kabrončna*, birk pa goustá, napuna — *káčin* adj. = kačji. — *káčnica* f. neka strupena goba. — *kadljiv* adj. rauchend: Habd. adj. 279 ovo su *kadljive* one gore od keh se govori: tange montes et fumigabunt. — *kähle* f. p. der Ofen: Nagfl. 57 na kaj núcamo *kähle?* *kähle* na tou núcamo, da po nji hrambo kurijo; iz njem. die Kachel. — kaj: *ne kaj* = ne da: Habd. mar. 78 Themistocles zvrhu te svoje pameti *ne kaj* bi se bil dičil da pače se je vnogokrat jako žalostil — *kájčesa*: Habd. ad. 673 valujem da je vno go ovde *kájčesa* kaj ne diši odviše lepo. — *kájkaj* manches: Habd. ad. 349 kurventa *kajkaj* nečisto tepe.; v Varaždinu sem slišal: coprница se more v *kájkaj* pretvoriti. — *kájkož*: Habd. ad. 948 stalnoga mesta nemamo, nego *kajkud* stane ziskavati moramo. 724 Bilo je nekuliko duhovnikov v puščinu negda zašlo, da bi pustenike neke ki su po puščine *kajkud* zoseb stali, pohodili. — *kāj li* — *kāj li* tum — cum: Švigel 2.373 med narodom človečanskem kakvo sveteše veseleše stalneše i čisteše more se najti pajdaštvo neg jeden tovaruš i s tovarušicum svojim, koji *kaj li* vu veselju *kaj li* vu žalosti nigdar razlučiti se ne mogu; glej: ka — *kāj to* allerlei, manches, was immer: Habd. ad. 344 jesu neki narodi ki svoje navadiče, falinge imaju, ktere drugem prijetne nesu, ali podpunoma ni jednoga ne ki bi *kaj to* nemal hvale vrednoga; v nar. pr p. lisica rekla vuku da naj ide ž njum tam, da

budu *kajto* našli. — *kaj* + comp. *to* + comp n. p. *kaj brže to brže* je eher: Zagr. 1.233 ni menkal *kaj brže to brže* i s četrtim neprijatelom se pobiti. 1,268 išču vračta za ozdraveti *kaj brže to brže* . . . ; tako tudi samo *kaj* + compar. n. pr. *kaj brže*; Kovačič kemp. 53 ako kaj pokaranja vredno zapáziš, čuvaj se da to isto ne včiniš; ali ako si kada včiniš, *kaj brže* trsi se pobolšati. — ravno tako: *kaj* + superl n. pr. *kaj naj brže*: Vranič rob. 2,70 ovde naloži vu kuhinji *kaj naj brže* ogenj veliki itd.

(Dalje prihodnjič.)

Dostavek. V prvem zvezku na 57. strani pred ad *janar* dodaj: *jaklen* adj. = jeklen oklen, ali v prenesenem pomenu: kernig, schwer, gehaltvoll: Kocijančič Fil. 1,8 ovo preveč raztreša razuma, kateri z dugovanji biti zavjet *jaklenjemi* mora. 1,57 odhadžajte prokleti vu ogenj vekivečni. Dobro razmrví ove reči kruto *jaklene*. 1,68 neki na oholnosti prez vsakoga veselja hasnovitoga i *jaklenoga* paze marljivo. 3,88 potrebno je, da ova skrb vekša bude i *jakleneja* od one ku svetovni zvrhu svoga imetka imaju, 4,61 vu oštroči i neplodnosti duhovni kuliko čuti se duša mentuvanu vugodnoga čutenja, tuliko več *jakleneh* dobreh del obvnožuje. 4,66 da ovak od sesca odbiti tvrdoga kruha i čvrstoga pobožnosti *jaklene* navčimo se jesti. — *jaklo* n. = aklò jeklo, toda v prenesenem pomenu: Gehalt Gewicht: Koc. Fil. 3,27 kreposti ovak i lepe človečanske dobrote, koje su započete i gojene v oholnosti vu samohotnosti i vu niščetnosti, nemaju druge dobrote zvan голу skazlivost prez taka, prez mocga i prez vsakoga *jakla*.

M. Valjavec.

LISTEK.

»Maticе slovenske« CI. odborova seja je bila dne 16. prosinca t. l. Predložile so se društvene knjige — žal, da so se zakasnile — in povedalo se je, kaj obsežajo. Določila se je nagrada pisateljem po predlogu književnega odseka in po Matičinih pravilih. Veselo znamenje nje napredka je to, da dobijo letos Matičarji štiri knjige (menda dobijo »Knezovo« knjigo za samih 40 novč., čeravno obsega 7½ tisk. pol), in da je »Maticе« pristopilo nad 200 novih članov. Potrjena je kot učna knjiga Bezenšekova »Stenografija«; dr. Kosa »Pedagogika«, priporoča se le kot »pomočna knjiga«, češ, da je poučni jezik za ta predmet jedino nemški. Sklenilo se je, prositi državo podpore iz »zaklada za kulturne namene« — dežele pa ne, češ, da je »relativno pre-siromašna«. Za bodoče leto sta določeni šele dve knjigi: »Letopis« (gradivo zanj je že zbrano), prof. dr. Glaserja »Slovstvene zgodovine« II. zvezek. Ali bodi tretja knjiga znanstvena ali zabavna, o tem odloči šele bodoči književni odsek meseca februarja. Četrta »Knezova« knjiga bode seveda zabavnega sedržaja.

Od premnogh stranij se nam je izrazila iskrena želja, naj bi bila ta »Knezova« knjiga zabavne vsebine. Sploh pa lahko trdimo po došlih nam glasovih Matičinih članov, da bi »Maticе« ustregla prevesni njih večini, ako bi se postavila, kar najbolj

more, in kar najprej more na ono stališče, na katerem stoji »Matica hrvatska«. Le-ta izdaje zgolj leposlovne ali poljudno-znanstvene spise in je razposlala letos med ljudi najmanjše knjig po 12.000, reci dvanaest tisoč izvodov. »Množica izdaje, je geslo Amerikancem, in kaj se s tem geslom doseže, o tem nam priča — da ne hodimo na Hrvaško po veljaven dokaz — naša »družba sv. Mohorja«. Sami naročniki-učenjaki niso obogatili še nobenega književnega podjetja in zlasti pri Slovencih ne. Ako uspevaj naša »Matica« tako, kakor hrvaška, tedaj se naj postavi na kar najširšo, če hočete demokratsko podlago, računajoč na narodno maso, na srednje in nižje sloje in zlasti tudi na naše ženstvo. Naše dijaštvo, naša mladina, naše ženstvo hoče čitati, mnogo čitati, koprniti po duševnem kruhu — beletristiki — a mi učenjaki(?) jim nudimo učenjasko — kamenje. In posledica? Ob kamenju ne morejo živeti, tedaj pa sezajo naši ljudje po — nemškem kruhu, ki si ga kupujejo za drage denarje; in mnogoteri stotak gre za to nemško hrano ne samo preko slovenskih, temveč tudi preko avstrijskih mej.

Izvestno je torej uvaževanja vreden ta-le nasvet: »Matica« naj izključi načeloma iz svojega programa strogo znanstvene spise in naj goji zgolj lepoznanstvo v tesnem pomenu te besede, t. j. leposlovje in pa znanstvo v leposlovni, poljudni obliki (vzor: Erjavčevi prirodoslovni spisi).

Ugovor: Kam pa naši učenjaki s svojimi učenimi izdelki? — Odgovor: odkladajo naj jih v razne strokovne liste, katerih, imamo hvala Bogu, že nekaj, skoro dovolj za naše oskromne potrebščine, in katerih se nam porodi izvestno sčasoma še nekoliko, kadar nanese potreba; saj se nam že obetajo strokovna glasila celo za šport (prim. »Planinski Vestniki«). Strokovne naše časopise za vzgojeslovje, glasbo, pravoslovje itd. naj pridno zakladajo naši strokovnjaki, a »Matica« naj prepuste leposlovcem.

Ako bi se pa pokazalo, da »Matica« razpolaga s prebitnimi gmotnimi silami, tedaj naj izdaje ali ob svojih troških ali pa naj zalaga in podpira (subvencionira) učenjaski mesečnik ali četrtletnik (»Beseda«?), toda ne za svoje članove sploh, ampak proti posebni naročbi. Toda tudi list naj bi gojil po naših mislih strogo znanstvo zopet zlasti s slovenskega stališča, obtorej: domačo zgodovino, domače zemljepisje, domače prirodoslovje, domačo dijalektologijo, domačo obrt, itd. V to »Revijo« ali »Besedo«, ali karkorkoli že hočete imenovati tisti znanstveni list, bi potem lahko odlagali svoje proizvode zlasti tudi naši jezičarji, kateri so sedaj res pomilovanja vredni; najplodovitnejši so, a povsod jih gonijo od praga, povsod jim zapirajo pred nosom vrata.

H koncu stisnimo še jedenkrat preobitno narasli svoj nasvet v dvoje epigramatiško kratkih in epigramatiško vrednost imajočih rekov 1) »Množica izdaje. — 2) »Množica hoče kruha«.

Knjige »Matice Slovenske«. Zvrševali smo še »listek« za to številko, ko nam dojdejo knjige »Matice Slovenske« za l. 1894. Ker nam zaradi kratkega časa ni mogoče, priobčiti že v tej številki obširneje Matičinih publikacij, naj se zadovoljijo za to pot naši čitatelji s kratkim njih oznanilom. Matičarji dobe čvetero knjig:

I. Letopis slovenske Matice za l. 1894. Uredil *Anton Bartel*. Natisnila »Národná tiskárna«. Str. XVIII. + 419. S heliogravirano sliko pokojnega predsednika Josipa Marna in s to-le vsebino: 1. *Franč. Levce*: Jožef Marn. Nekrolog. — 2. *Dr. K. Štrekelj*: Slovanski doneski iz živega jezika narodovega. — 3. *Dr. M. Murko*: Jan Kollár. — 4. *Ž. Navratil*: Slovenske narodne vraže in prazne vere (Dalje). — 5. *Dr. V. Oblak*: Protestantske postile v slovenskem prevodu. — 6. *† A. Raiž*: Južno-avstrijske dežele za prvih let vladanja Leopolda I. (Dalje in konec). — 7. *Ž. Apih*: Ustanovitev narodne šole na Slovenskem. — 8. *R. Perušek*: Bibliografija slovenska. — 9. *E. Lah*: Letopis »Slovenske Matice«.

II. Zgodovina slovenskega slovstva. I. zvezek: Od početka do francoske revolucije. Spisal dr. Karol Glaser, profesor pri c. kr. drž. gimnaziji v Trstu. Tiskala »Katoliška tiskarna«. Str. XVI + 220 + VI.

III. Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja, Spisal dr. Fr. Kos, c. kr. profesor. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. Str. VI + 368.

IV. Ant. Knezova (sic!) knjižnica. Zbirka zabavnih in poučnih spisov. I. zvezek. Uredil Fr. Levec. Tiskala »Národná tiskarna«. Str. VI + 195. S podobo Antona Kneza in to-le vsebino: Fr. Levec: Ant. Knezova ustanova. Životopis. — Dr. Fr. D. Gospod Lisec. Povest. — Bogdan Vened: Ženitev Ferdulfa vojvode. Furlanska povest.

Pridržujoč si, kakor smo že namignili, za prihodnje številke obširnejšo oceno o posameznih lauskih knjigah in spisih Matičinih, ne moremo si kaj, da ne bi že sedaj poudarili, da so nas i te najnovejše publikacije naše »Matiče« potrdile v prepričanju, kateremu smo dali menda dovolj jasne izrazila v gorenjih vrsticah. Lahko in smelo rečemo, oprti na glasove, ki smo jih čuli od raznih strani, da »množica« Matičarjev položi, izimši Knezovo knjižnico vse druge knjige hladno v tisti kot svoje knjižne omare, kjer počiva sladko spanje pozabljenosti in zaprašenosti že toliko drugih knjig in knjižic, nabavljenih iz zgolj rodoljubnosti. Ali čvrsto dolgo življenje se more obetati književnim kakor vsem drugim narodnim podjetjem le tedaj, ako ne slone ob golem rodoljubljem ampak ob medsebojnih interesih ter nudijo svojim vzdrževalcem za gmotne njih žrtve dovolj duševne odškodnine. Domoljubje je izvrsten činitelj pri ustanavljanju narodnih književnih podjetij, ali samo za-se je prešibko, da bi jih vzdrževalo dolgo časa; potrebuje potem čem dalj tem več narodne agitacije, ki se pa sčasoma tudi unese. — Širšim omikanim krogom bode tudi ugajala »zgodovina slovenskega slovstva« in pa nekateri sestavki v »Letopisu«; »doneskov« pa smo uverjeni — in v tej veri nas potrjujejo glasovi, ki smo jih čuli na svoja ušesa — da ne bode čitalo ni sto Matičarjev. Mnogo bolje bi bil ustregel učeni g. spisovatelj »množici«, ako bi bil iz tistih »doneskov« pomel poljudno pisano zgodovino Škofje Loke; v takšni obliki pa, v kakršni smo jih sedaj prejeli, sodili bi »doneski« veliko bolj v »Izvestja«. Torej še enkrat: »videant consules« pri »Matici«. — S temi splošnimi opombami pa se nismo seveda hoteli ni najmanje dotakniti v meritorskem obziru omenjenih učenih knjig, o katerih bomo izvestno mogli priobčiti prav laskave ocene. — Vnanja oblika četverih Matičinih knjig je v obče prav prikupljiva; le o kakovosti papirja so se nam izrazile tožbe.

»Slovanske knjižnice« smo prejeli 33. in 34. zvezek. Prvi je prinesel povest: Gardist. Češki spisal Alojzij Jirásek. Poslovenil A. Benkovič. Str. 78, oziroma 80. V drugem zvezku pa se nam nudijo na 50 straneh kar tri povesti: dve iz bosniškega (sic!) narodnega življenja, spisala Milena Mrzović, poslovenila Minka V—ić; jedna pa slavnega hrvaškega pripovedovalca Ksavera Šandora Gjalskega z naslovom: »Iz sela«, posl. Kosec. O navedenih povestih kakor o »Slovanski knjižnici« sploh v prihodnji številki kaj več!

Trubadur. Opera v štirih dejanjih. Spisal S. Cammarano, uglasbil J. Verdi. Poslovenil A. Štritof. Izdalo in založilo Dramatično društvo v Ljubljani 1894. Str. 63. — O estetiški vrednosti znane opere ni, da bi govorili; nas zanima le jezikovna stran slovenskega prevoda. O tem pa naj primerjajo »Zvonovi« čitatelji v današnjem »listku« našega gledališkega poročevalca laskavo oceno, o kateri so, kolikor smo se imeli prilike uveriti, jedini vsi glasovi.

Zakaj? — Vato! Zbirka pravljic, pripovedk in legend za šolo in dom. Nabral in izdal Anton Brezovnik, učitelj. V Ljubljani 1894. Založil Janez Giontini. 101 str. male 8°. Cena? — Vsekakor originalna je misel,

združiti bajke, pravljice, pripovedke in legende, izvirne in prevedene, sicer nam že večinoma znane, nabrane iz raznih knjig in listov, pod skupnim zaglavjem, s stereotipnim vprašanjem: Zakaj? („Zakaj je Bog psa ustvaril?“; „Zakaj ima osel križ na hrbtu?“ itd.) Ta rekli smo originalni način združenja raznoličnih pripovedk pod skupnim geslom nas spominja nekoliko — si parva licet componere magnis — na Ovidijeve „metamorfoze“. Nabrano gradivo je razvrstil g. Brezovnik tako-le: „Iz živalstva“. — „Iz rastlinstva“. — „Iz zgodovine“. — „Iz življenja svetnikov“. — „Razno“. — G. nabiratelj je bilo do tega, da spravi kar največ gradiva pod omenjeno geslo; tedaj je pač naravno, da se mu je vrnilo tu in tam nekoliko neznatnega, srednje moke blaga. Toda vobče moramo priznati, da smo našli veliko klenega zrna, in ker smemo pohvaliti knjižico tudi radi jezika, ki je dosti čeden (v malenkosti se ne spuščamo in jih tudi radi pregledamo), tedaj jo prav toplo priporočamo mladini in odraslim in zlasti tudi gg. učiteljem, ki najdejo v njej dosti primerne gradiva za šolske in domače naloge: saj so menda za-nje prečesto v zadregi, ko nedostaje dobrih slovenskih zbornikov te vrste. Knjižica je nastala, kakor pripoveduje g. nabiratelj sam v „predgovoru“, iz šolske prakse, iz „njegovih pripravljevalnih zvezkov“ in bo zopet hodila v prilog zlasti šoli in šolnikom.

A ravno zato, ker je g. Brezovnik sam šolnik in je ta knjižica vznikla na šolskih tleh, si mu usojamo dati z blagohotnim namenom dober svet. Kadar se pridnemu gospodu pisatelju zopet nabere kaj več sličnega lepega gradiva, naj se ne trudi za kakim novim originalnim geslom niti naj ne ponavlja v tej knjižici zastavljenega vprašanja; ampak imej še bolj v čislh šolske potrebe in nabiraj zlasti take bajke, pravljice, itd., ki bi se lahko porabile bodisi za šolsko ali domačo nalogo. Čitatelji nešolniki ne bodo nič manj radi čitali takih zbirk, šolniki pa bodo g. izdajatelju gotovo zelo hvaležni. Jezik bi moral biti potem seveda z ozirom na šolske namene še bolj vzoren; načela pa, po katerem bi se nanašale tiste povestice, bi ne bilo treba drugrega, nego da bi napredovala zbirka od krajših in lažjih do vedno težjih in obsežnejših. Naj se mi ne ugovarja, da je to čisto formalno načelo, poleg katerega je neizogibna prevelika raznolikost in pestrost v osebini; saj „variatio delectat“. Nasproti pa se tudi zabave željni čitatelj prav kmalu nasiti še tako lepih povestic, ako ga zbode pri vsaki isto vprašanje. Tedaj kličemo spretnemu in trudoljubivemu izdajatelju: „Vivat sequens“ po našem nasvetu. — Samo mimogrede naj omenimo „lapsus calami“ ali „typographi“, ki se je vrnil v predgovor: „Utile cum dnlcis“.

Gluhonemi. Zgodovina in sedanja metoda njih vzgojevanja. Spisal Anton Rudež, učitelj v goriški gluhonemici, 25 slik. V Gorici 1894. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. 341 str.

Ni stroke na obširnem pedagoškem polju, kjer bi bil napredek v našem stoletju tako viden in uspeh tako ogromen, nestrokovnjaku skoraj nerazumljiv, kakor je vzgajanje in pouk gluhonemih. Pač so se nahajale že v starem veku glavne poteze vseh važnih pedagoških in metodiških načel za polnočutne otroke, toda ne sluha ne duha ni bilo tedaj še o pravem pouku gluhonemih, ker naši predniki še pojma niso imeli o bistvu gluhonemosti. Slovensko razumništvo sicer že pozna glavne ideje tega pouka iz spisov prof. Koprivnika v „Popotniku“ in g. Hönigmann v „Zvonu“, a takšne knjige, kakeršno nam je podal Rudež, smo dosedaj pogrešali v slovenskem slovstvu. Ako pomislimo, da se bliža čas, ko se že vender ustanovi zavod za gluhoneme in slepe v Ljubljani, sme se reči, da ustreza ta knjiga dejanjskim potrebam. Gosp. Rudež je razdelil svojo knjigo na dva dela: v zgodovinski, pri katerem je zgodovina goriškega zavoda za gluhoneme otroke morebiti preobširna, in v pedagoško-metodski ali praktiški. Jedro knjige je po našem mnenju razlaganje tiste govorne metode, ker baš na te

metodi se sijajno kaže človeška bistroumnost in učiteljska spretnost, ki je dosegla, da se gluho-nemi nauči jasno in razločno govoriti in tudi razumeti navadni govor drugih ne s sluhom, ampak z vidom. Tako izobražen gluho-nemec ni več osamljen sredi človeške družbe, kakor doslej, odprti so mu skoraj vsi viri izobraženosti.

Rudeževa knjiga stoji na povsem znanstveni podlagi; uporablja vse najboljše in najnovejše vire in se sme tudi v tem oziru imenovati originalno delo, ker je prva slovenska knjiga, ki obrača na slovenski jezik splošna metodiška pravila o izvajanju glasov in priučevanju navadnega govora in sicer obširno in temeljito. Kedor se hoče teoretiški poučiti o pouku gluho-nemih in njega metodi, ne bode pogrešal v tej knjigi ničesar važnega. Knjiga je najprej namenjena učitelju in strokovnjaku, zanimala pa bode gotovo vsakega omikanca in prijatelja duševnega napredka.

Dostavek. Tej laskavi oceni Rudeževih „Gluho-nemih“ v stvarnem pogledu imamo še dostaviti, da je ta knjiga imenitna tudi v oblikovnem obziru, namreč glede jezika. Kajti g. Rudež se ni samo za stvar pobrigal, ampak tudi za to, da se nam temeljit pouk poda v kar najboljšem jeziku. V ta namen se je mnogo trudil in se zatekal tudi k samemu o. Škrabcu. Ker nam je bilo to znano in smo zajedno ovedeli iz izvesnih pol, da se je g. Rudež odločil imenovati zavod za gluho-neme — gluho-nemico, napisali smo bili v podlistek „Slov. Naroda“ z dne 3. grudna lansk. l. nekaj „jezičarskega drobiža“ pod zaglavjem „Gluho-nemica ali gluho-nemnica“, kjer smo se odločili seveda za „gluho-nemico“, zlasti opti na svoj posluh in na premnoge novejšje tvoritve, izražajoče kak prostor ali shrambo ali napravo. Temu člančiču je že nekaj odgovoril g. o. Škrabec v I. številki letošnjega „Cvetja“, a „konec“ je objavljen za prihodnjic. Kadar bomo imeli ves odgovor v rokah, izpregovorimo morda še kaj o „gluho-nemici“, če ne v tem listu, pa kje drugod. Toliko pa lahko že sedaj rečemo, da nam dokazovanje g. o. Škrabca v zadnji številki „Cvetja“ ni omajalo našega prepričanja; saj se pa tudi še ni nič dotaknilo glavnega dokaza, ob katerem sloni moja trditev. Toda počakajmo, kaj prinese „konec“.

»Izvestja muzejskega društva za Kranjsko.« Koncem lanskega leta je izšel zadnji (šesti) sešitek, jednega najvrednejših izdanj na Slovenskem, kakor jo imenuje „Slovanski Svet“. Letnik je prinesel 13 daljših ali krajših razprav, prav mnogo malih zapiskov, dve podobi in na platnicah več regestov iz šmartinskega arhiva. Izmed večjih spisov se nam zde najzanimivejši: „Grobišče pri Sv. Luciji blizu Tolmina“ in „Regesti k domači zgodovini.“ V prvem je prof. Rutar na kratkem posnel rezultate Marchesettijevega razkopavanja ne le pri Sv. Luciji, nego sploh po gorenjesoški dolini in celo ob Nadiži pri Sv. Petru Slovenov. Ker se te starine primerjajo s podobnimi na Kranjskem in sploh po slovenskih deželah, dalje s starinami, izkopanimi po gorenji Italiji, srednji in severni Evropi, zato ima omenjeni spis veliko važnost za naše starinoslovce. Zanimiva je novost, da imenujejo arheologi sedaj „hallstadtsko“ dobo ilirsko, in da se po Bosni nahajajo slične izkopanine, kakor pri nas. Dr. Marchesetti je tudi dokazal, da se po naših deželah ne more govoriti niti o etruški izdelkih, niti o Keltih, pač pa o Galcih. V spisu se nekatere stvari brez potrebe ponavljajo. — Regeste je sestavil z neumorno pridnostjo in natančnostjo prof. dr. F. Kos v Gorici. Ti regesti obsegajo IX. stoletje (od 800. do 898.) in jih je lepo število 76. Pri tolmačenju krajevnih imen bi bilo morda tu pa tam še kaj opaziti, n. pr. da je stala Liburna pri Sv. Petru v lesu; mesto Tružnje je bržkone pravilnejše Trušnje; tega imena krajev je mnogo po Slovenskem. — Marljivi urednik A. Koblar je priobčil tudi v lanskem letniku svoje „Črtice iz furlanskih arhivov“, potem o „kapucinskih samostanih štajerske provincije“ in o „praznovanju oglejskih svetnikov v ljubljanski škofiji“. List je z vso vestnostjo urejen.

»Planinski Vestnik«. „Slovensko planinsko društvo“ je sklenilo z januarjem 1895 počenši izdajati poseben strokovni list, „Planinski Vestnik“. To vseslovensko društvo je pred dvema letoma porodila srčua želja, da bi Slovenci bolje spoznali prirodno lepoto širne svoje domovine in jo potem toliko iskreneje ljubili. Početkom je bilo delovanje nekako oskromno, a kmalu je prodrlo „Sl. pl. društvo“ v širše kroge, in veselo je videti, kako se sedaj to društvo razvija. Zadnje letno poročilo priča dovolj, kako se zanimanje za turistiko vedno bolj širi tudi v Slovencih. Tudi nahajamo med domačimi turisti dovolj sposobnih pisateljev.

§ 3. društvenih pravil našteva med pripomočki, s katerimi dosega društvo svoj namen, pod c) tudi „da prireja in objavlja predavanja o vseh strokah turistike ter izdaja, pospešuje in podpira zanimive planinoslovne spise in slike“.

Da društvo tudi v tem oziru doseže svoj namen, sklenil je „odbor Sl. pl. društva“, izdajati planinoslovstvu posvečen mesečnik, kateri bode objavljal zanimiva predavanja in različne planinoslovne spise in slike. Oziral se bode mesečnik tudi na promet, donášal različne društvene in domače turistiške in planinoslovne novice ter tudi poročal o delovanju „Sl. pl. društva“ in sličnih društev po drugih deželah. Priobčeval bode „Planinski Vestnik“ tudi živatopise znamenitih slovenskih turistov iz prejšnjih časov, tako n. pr. prvaka slovenskih turistov, Valentina Staniča, kateremu gre prvo mesto ne le med Slovenci, temuč tudi med drugimi narodi; kajti on je početnik takozvane „višje“ turistike. Zanimal bode čitatelje gotovo tudi daljši životopis Idrijčana Henrika Freyerja, kateri je mnogo potoval po naših krajih, dasi je doslej kot znamenit slovenski turist malone neznan.

Namen „Planinskemu Vestniku“ je: spoznavati slovenske gore, planine in kraški svet ter vzbujati zanimanje za turistiko in delovanje „Sl. pl. društva“. Društveniki (ustanovniki, pravi in častni člani) dobé „Planinski Vestnik“ brezplačno. Naročnina za nečlane znaša 2 gld. na leto, posamezni listi pa stanejo 20 kr. *Fr. Orožen.*

Nové slovenske muzikalije. »Glasbena Matica« je za leto 1894. podala svojim društvenikom dva zvezka novih slovenskih muzikalij, in sicer: 1) „Ljubica“, mešan zbor, besede spisal *Josip Pugliaruzzi-Krilan*, uglasbil *Anton Foerster*, op. 44. in 2) Sedem moških zborov, uglasbil *P. Hugolin Sattner*. — O Foersterjevi „Ljubici“ je naš list že obširno izpregovoril, ko je poročal o nje proizvajanju v koncertih „Glasbene Matice“. Zato naj tukaj samo izrečno še ponovimo, kar smo tam trdili, da je ta mešani zbor brez dvoma najboljši, kar jih premoremo Slovenci sploh. Tej sodbi smelo še pridenemo, da ima skladba tudi absolutne muzikališke vrednosti toliko, da bi čast delala vsaki inorodni glasbeni literaturi. Za njeno proizvajanje pa bi vsem pevskim društvom gorko priporočali največjo marljivost in vestnost v priučevanju; zakaj velika je nevarnost, da skladba, dasi dramatiško izvedena, ne doseže pravega učinka, ako se ne proizvajajo vse njene posameznosti z največjo natančnostjo in pa umetniško resnobo. Zlasti pri tako značilno izraženem ženskem obrekovanju „Saj sem rekla, saj sem rekla“, ali pa pri divno lepem stavku, ko v sobi ženice moleč „jagode prebirajo“, bi vsako količak trivijalno prednašanje veličastno skladbo utegnulo približati nizki smešnosti. Neizbriso nam je še v spominu, kako je to skladbo tolmačil koncertni vodja „Glasbene Matice“ gospod *Hubad* s svojim pevskim zborom na koncertih tega društva. — Gospod *Sattner* nam je dober znanec na slovenskem glasbenem polju. Da ne omenjamo njegovih zaslug kot glasbenega kritika, tudi ne njegovega delovanja na polju cerkvene glasbe, spominjamo le njegovih posvetnih skladb, zlasti njegove „Po zimi iz šole“, o kateri smo svoj čas že govorili zelo pohvalno. Žal nam je, da predstoječih „Sedem zborov“ ne moremo jednako hvaliti, dasi bi radi. Najboljša je še

št. 4. „Za dom med bojni grom!“, efektna koračnica, katera se s svojo jasno obliko in krepko ritmiko utegne priljubiti slovenskim pevskim društvom, goječim literaturo „moških zborov“. — Poleg te koračnice je v svoji priprostosti ljubka pesmica št. 2. „Kakor nekdanj“. Ali da se doseže pravi deklamacijski poudarek, trebalo bi tej pesmici $\frac{3}{8}$ takta namesto $\frac{3}{4}$. Naglašati je namreč tako: „Še védno kakor nekdanj tu, klópica, stojíš“, ne pa: „Še védno kákor nekdanj tu, klópica, stojíš“. — Tudi št. 7. „Na planine!“ bode morebiti ugajala kakemu zboru na deželi, ker je lahka, priprosto melodijozna in nekamo v narodnem duhu zložena. V kvar ji je le, ker nima izrečne izvirnosti. — Št. 1., 3., 5. in 7. so kitične pesmi, ki se že kot take odrekujejo višji umetniški vrednosti, ako niso zložene s klasiško genijalnostjo. Št. 1. „Zjasni zvezde mu temne!“ kaže v prvih osmih taktih čeden motiv in priprosto lep duh. Ali v poznejših taktih pogrešamo, žal, vsako razpeljavo, ki bi le količikaj povzdignila začetno snov in njen duh. Ako se isti motiv in ista misel prevečkrat ponavlja, postaja stvar dolgočasna in celo neprijetna. — Isto velja o št. 3. „Pogled v nedolžno oko“. Tu pogrešamo vsakršno iznajdljivost in razpeljavo. — Št. 6. „Veseli zbor!“: oblika zadostna, začetek pa kakor v Jenkovi „Naprej zastava slave“, skladba brez vnosov. — Najslabša in brez vsake vrednosti je pač št. 5. »Zdravica«.

pp.

Slovensko gledališče. Na novega leta večer se je po večletnem premoru predstavljala narodna igra »Pogumne Gorenjke«, nemški spisal L. Germonik. Napolnila je jedenkrat hišo in s tem storila svojo dolžnost; sedaj menda že počiva v arhivu, kjer bo gotovo zopet nekaj let ostala.

Nov je bil na slovenskem odru »Fromont mlajši in Risler starši«. Igrokaz v 5 dejanjih. Po A. Daudetjevem romanu sestavila Alphonse Daudet in Adolphe Belot Poslovenil Fr. Svetič; igral se je dne 10. prosinca. Spretni prevod g. Svetiča je ohranil tej zanimivi značajni sliki vso lepoto jezika in je veliko pripomogel k lepi predstavi. Zanimiva je bila igra gg. *Veroviška* (Risler), *Inemanna* (Delobelle) in gđc. *Polakovce* (Désirée).

Dne 18. prosinca se je prvič na slovenskem jeziku pel »*Trubadur*«. Opera v štirih dejanjih. Spisal S. Cammarano. Uglasbil Giuseppe Verdi. Poslovenil Štritof. Dirigent Hilarij Benšek. To najpopularnejše delo laškega mojstra je tudi slovenskemu občinstvu izvrstno ugajalo in bo ostalo stalno na repertoarji. Velike zasluge za uspeh imajo pevke in pevci, gđc. *Ležinska* (Leonora), gospa *Aničeva* (Azucena), *Nolli* (Luna), *Vašiček* (Ferrando) in g. kapelnik *Benšek*. Gospod *Benšek* (Manrico) si je jako ugodni utisek svojega petja pokvaril s slabo slovenščino. To je tembolj škoda, ker je prevod gosp. *Štritofa* res temeljito delo s preprostim, lahkim jezikom, po katerem se zelo lahko poje.

Dne 20. t. m. se je igral na korist g. režiserju *Aniču* občeznani »*Fužinar*«. Nova je bila poleg družih gđc. *Slavčeva* (Claire), ki je umela svojo ulogo pripraviti do veljave. Spreten drug ji je bil gospod beneficijant (Derblay).

22. in 24. dne t. m. je kot Celestin v »*Nitouche*« gostoval g. Václav Anton iz Zagreba. Kot drastičnega komika je naše občinstvo zagrebškega umetnika že poznalo; v tej ulogi je imel vsaj nekoliko prilike, pokazati se tudi kot zelo dobrega pevca. Uspeh je bil popoln.

K.

Pevski večer »Glasbene matice«. Ženski in moški zbor »Glasbene Matice« sta dne 19. prosinca na starem strelišči priredila prvič pevski večer s plesom, ki je imel vsestranski ugoden uspeh. Poleg znanih skladb, kakor Rubinsteinovega »*Jutra*«, Bendlove »*Tatranske vijolice*«, Dvořakovega »*Prstana*« i. dr., pela sta se tudi nov moški zbor p. Hugolina *Sattnerja* »*Za dom med bojuj grom*« s trijem v slogu hrvaških budnič

in Jakoba *Aljaša* kvintet z bariton-solom »Občutki« — prijetna, zmerno-sentimentalna skladba, ki bo moškim zborom za pevske večere in lahke koncerte dobro došla.

A. D. Slavjanski Agrenjev se je pomudil na svojem — baje zadnjem — potovanju po Evropi tudi v Ljubljani in je priredil s svojim slavnoznanim zborom dva koncerta, prvega v gledališči, drugega v veliki dvorani filharmonijskega društva (dné 12. in 13. prosinca t. l.). Sestava zbora se toliko razločuje od prejšnje, da je g. Slavjanski ženske popolnoma nadomestil z dečki. To daje višjima glaséma nekako rezkost, škoduje pa lehkoti in čistoti petja v višini, posebno pri samospelih. Glavne vrline pa so ostale, te so: enakomerno zastavljanje in izgovarjanje, rahli piano, dovršeno stopnjevanje in popuščanje, pred vsemi pa nepopisna miloba in tožna veselost ruske narodne pesmi. Za lokalno naslado je gospod Slavjanski pridejal zbere »Liepa naša domovina!«, »Hej rojaki!« in Jenkov »Naprej«, z ruskim naslovom »Mi družno na vragove«. K.

Knjige Maticе hrvaške za leto 1894. »Matica hrvatska« je razveselila letos svoje članove z le-tem bogatim književnim darom:

1.) *Slike iz obćega zemljepisa*. Napisao dr. *Ivan Hoic*. Knjiga četvrta. Evropa: Pirenejski poluotok (Španjolska; Portugalska). Apeninski poluotok (Italija). Balkanski poluotok (Grčka; Turska). Rumunjska. Sa 97 slika i tri zemljepisne karte. Nagradjeno iz zaklade grofa Iv. Nep. Draškovića za godinu 1893. Zagreb. 1894. Knjiga obseza 430 strani velike 8°. Najpreje podaje pisatelj obćenito sliko vsacega poluotoka; n. pr. pri apeninskom polotoku opisuje kulturno znamenitost Italije, ležbo italskega polotoka, njegov pomorski značaj in končno meje, veličino in število stanovalecev. Potem govori o horizontalni in vertikalni izobrazbi in pa o materijalni kulturi. Tako razpravlja o Italiji pod tem poglavjem zanimljive točke o malariji, o neznosnih agrarnih razmerah v Siciliji, ki so prouzročile lani tolike nemire, o čudni prikazni, da je v Italiji toliko siromakov poleg velikih bogatašev itd. V zaglavju »Žiteljstvo« nam predočuje postanek italijanskega naroda, njegov značaj, posledice historijskega razvitka. Končno opisuje najznamenitejša mesta. — Jednako se slikajo vse one države, katere obseza ta zvezek obširnega dela. Mnogobrojne slike kitijo krasno delo, ki je spisano v tako prijetnem jeziku, da ti je prava slast čitati to knjigo.

2.) *Poviest srednjega veka*. Po najboljim piscima izradio Franjo Valla. Treći dio. Od druge polovine jedanaestoga veka do godine 1453. Prvi zvezak. Zagreb 1894. 8°. — V tej knjigi opisuje g. pisec zgodovino borbe med cerkvijo in nemškim cesarstvom (do leta 1250.), križarske vojne na istoku in zapadu (do leta 1276.), posledice križarskih vojen, o prosveti v 12. in 13. veku. V tem zvezku se popisuje tudi tekmovalje Francozov in Angležev, ki se je završilo s stoletno vojno. (1453.) Knjiga obseza 390 strani. Njene prednosti in pomanjkljivosti so iste, katere smo že lani omenili. Želeli bi posebno preglednejše razdelbe.

3.) *Milivoj Šrepel*. Ruski pripovjedači. Nagradjeno iz zaklade Adolfa Veber-Tkalčevića za god. 1893. — 8°. 319 str. — Po obćnem pregledu, v katerem se riše na kratko značaj in razdelitev ruske književnosti, navaja najznamenitejši podatki o ruski književnosti do Puškina in o glavnih zastopnikih od Puškina do naših dnij, govori pisatelj o ruskem romanu in razpravlja o knjigi Vogüé-ovi »Le roman russe« in prehaja v tretjem poglavju na prikazovanje ruskega realizma. — Končno opisuje in ocenjuje pisatelj te-le pripovedovalce: Nikolaja Vasiljevića Gogolja, Ivana Aleksandrovića Gončarova, Ivana Sergejevića Turgenjeva, Fedora Mihajlovića Dostojevskoga, Mihajla Evgrafovića Saltykova-Ščedrina, Vsevoloda Mihajlovića Garšina in Leva Nikolajeviča Tolstega. —

4.) Novak Vjenceslav. Podgorka. Slika iz hrvatskoga primorja. 8°. 184 str.

5.) Šandor-Gjalski Ksaver. Male pripoviesti. Svezak prvi. 2 8°. 27 str.

6.) Dr. A. Tresić-Pavičić. Ljutovid posavski. Tragedija u pet činova. Po osnovi dr. Fr. Markovića. 8°. 195. str.

7.) Ivan S. Turgenjev. Izabrane pripoviesti, Svezak drugi. — Proljetne vode, Asja, Prva ljubav, Gospodin sa sivim naočarima, Očajnik. Preveo Josip Miškatović. — 333 str. Ta drugi zvezek je nadaljevanje Turgenjevovih povestij, katere izdaja »Matica hrvatska« v »Slavenski knjižnici«.

8.) Mirko Bogović. Pjesnička djela. Svezak drugi. Pripoviesti. 8°. 345 str. Lani je ponudila »Matica« svojim čitateljem dve tragediji pokojnega pisca. Letos evo jim je podala osem njegovih povestij. Za tisek jih je priredil g. Milivoj Šrepel ter jih opremil s kratkim uvodom. Povesti so zajete večinoma iz hrvatske prošlosti ter so imele v svojem času velik uspeh zaradi rodoljubne tendence.

9.) Josip Evgen Tomić. Za kralja — za dom. Historička pripoviest iz XVIII. veka. Dio prvi (Pretorijanac). 8°. 451 str.

V zbirki prevodov grških in rimskih klasikov je izšel prevod Platonovega Fajdra:

10.) Platonov Phaidros. Preveo, uvod i bilješke napisao Franjo Petračić. 8°. 104 str.; v knjižnici za klasično starino pa druga knjiga, kateri je vsebina:

11.) Rimska satira. Napisao Milivoj Šrepel. 8°. 128 str. Nagradjeno iz zaklade grofa Ivana Nep. Draškovića za godinu 1892. Uvod govori o narodnih igrah, iz katerih je potekla književna satira. Potem razpravlja o Luciliju, Horaciju, Perziju in Juvenalu, in na koncu so pridejani kot primeri prevodi po jedne Horacijeve, Perzijeve in Juvenalove satire.

O nekaterih Matičinih knjigah prinesemo svoj čas še natančnejšo oceno.

R. P.

Hrvatski ilustrovani leposlovni listi. Ako bi bilo število leposlovnih listov verno ogledalo zdravega kulturnega napredka, mogli bi se Hrvati ponašati z relativno velikim številom glasil, namenjenih zabavi, ali pa zabavi in pouku in naposled zabavi, pouku in umetnosti. V resnici pa se v majhnem narodu samo cepijo sile, ki bi jedva skupno mogle proizvesti kaj popolnoma dovršenega. Kar pa je celó znamenje patološke prirode, je to, da se listi in književniki delé po političnih nazorih v različne tabore. Razven drugih glasil ki se pečajo bolj s političnimi in društvenimi vedami poleg leposlovja, izhajajo med Hrvati ti-le leposlovni ilustrovani listi:

1.) **Vienac zabavi i pouci**, izhaja vsako soboto na dveh polah vel. 4°. To je najstarejši sedanjih leposlovnih listov, kajti letos je nastopil 27. leto. Urednik mu je prof. J. Pasarić. Ta list si je vedel dolgo vrsto let ohraniti dobro ime, ker so bili v kolu njegovih sotrudnikov najpriznanejši beletristi. Poleg tega pa je vedno negoval tudi popularno znanstvo, posebno pa še one stroke znanstva, ki so v bližji dotiki z lepo knjigo, torej estetiko, književno in domačo zgodovino. Vse kaže, da se bode tudi letošnji tečaj vredno pridružil dosedanjim. Prva številka obseza poleg pesniške in pripovedne tvarine članek iz peresa Ksavera Šandor-Gjalskega o umetniški izložbi v Zagrebu. Na ta članek se nanašata reprodukciji dveh slik Vlaha Bukovca, glasovitega slikarja, katerima je predmet izbran iz del Gundulićevih. V drugi številki pa prinaša začetek prevoda znamenitega dela Tainejevega o filozofiji umetnosti. — Listek se ozira čisto tudi na pojave slovenske knjige.

2.) **Dom i svet. Ilustrovani (sic!) list**. Izhaja dvakrat na mesec. Folio Ureja ga glavni sotrudnik Kokotović. V prvem broju nahajamo samo pripovedne spise in poleg tega »Listek«, ki ne govori samo o književnih stvarih, nego po primeru »Leipziger illustrierte Zeitung« obseza beležke najrazličnejše vsebine. Izmed osem spisov sta originalna samo dva, namreč povest Juraja Carića »Obitelj kapetana Opovića« iz du-

brovniškega življenja, ki obeta, da postane zanimiva, in potem šaljiva črtica Ivana Devčica »Na izpitu«, v kateri pa je humor jako prisiljen. Slike prikazujejo gospodično Ljerko pl. Šramovo, katero so imeli tudi Ljubljancje priliko spoznati kot izvrstno glumico, v različnih situacijah v glasoviti igri Sardoujevi »Madame Sans-Gêne«; potem Višehrad in Krupo v Bosni, nekaj slik iz Klaičeve »hrvatske poviesti« itd. R. P.

(Konec prihodnjic.)

Jugoslavjanski stenograf in glasnik. Celje. meseca januarija 1895. — Ta list, katerega izdaja dobro znani gospod profesor A. Bezenšek v Plovdivu, prinaša članke, pisane v vseh južnoslovanskih narečjih. Prvi del »Glasnik« obseza pesenco »Gozdna kapelica«, zložil A. A., potem članek »Lepa naša domovina«, spisal P. K. v slovenskem, »Školstvo u Hrvatskoj« napisao ff. v hrvatskem in »Petdesetgodišnji jubilej na belgarskata periodičeska knjiga« v bolgarskem jeziku. Poleg tega »kulturnozgodovinske novine« in »Razno« v vseh imenovanih narečjih. Drugi del: »Stenograf« donša slov. spis »Prof. Ivan Krušić, hrvatski« »dr. Izidor Kršnjavi«, srbski: »Srpska stenografija« in »Šetnja jednoga stenografa po vašaru«, bolgarski »Stenografija vè pèrvoto belgarsko zemledèlčesko promišlenno izloženije vè Plovdiv«. Poleg tega beležke »Iz tujih dežel« in »Književnost«. Tretji del je »Stenografska priloga«, ki obseza 9 stenografovanih beril. List je lepo ilustriran. Razen slike »Bolgarka iz Vračanske okolice«, ki je na posebni prilogi, ima list še šest čednih slik. »Jugoslavjanski Stenograf in Glasnik« izhaja tokrat na leto in stane 5 kron. Naročnina in rokopiši se pošiljajo pod naslovom: A. Bezenšek, Plovdiv (Philippopol). Knjižarne, katere sprejemajo naročnino: v Celju Dragotin Hribar; v Ljubljani Kleinmayr in Bamberg, A. Zagorjan. — List prav toplo priporočamo vsem ljubiteljem stenografije in književnosti, ker se odlikuje po mnogovrstni vsebini in obliki ter cenení naročnini. R. P.

Drugi hrvaški časopisi. Uredništvo je še prejelo št. 23. in 24. lista: »Bosanska vila«. List za zabavu, pouku i književnost. Vlasnik i urednik Nikola T. Kašiković, Sarajlija. U Sarajevu 15. in 30. decembra 1894. God. IX. (v cirilici). Stane na leto 4 for. Razen mičnih slik iz hercegovsko-bosanskega življenja je prinesel ta list v zadnjem tečaju te-le zanimive članke: »Kakva je bila srednjevekovna crkva bosanska — vjera bosanska«. »Sicanje (tetoviranje) u Hercegov-Bosni«. —

Zvekan. Humoristički list. Izlazi 1. in 15. svakoga mjeseca. Stane 4 gld. na leto. Naročniki na »Dom i svet« ga dobivajo za polovico cene. Knjižara Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch). Zagreb. Ilica br. 2.

Napredak. Časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži. Glasilo »Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga zbora« i »Saveza hrv. učiteljskih društava«. Izhaja 4krat na mesec. Cena 5 gld. na leto.

— **Stenograf.** Glasilo hrvatskog stenografskog društva u Zagrebu. God. IV. Ožujak, Travanj 1884. Br. 3., 4. — Poleg hrvaških članaka donša tudi te-le slovenske: »Slovenska stenografija. Sestava in izpeljava besed.« V sestavku »Stenografija u Hrvatskoj« govori gosp. Stanko Miholić o stenografskem sostavu Bezenšekovem in Magdičevem. —

— **Bršljan.** List mladeži. Izlazi 1. svakog mjeseca na dva arka. Tečaj X. Ureduje Ljudevit Tomšić. Naklada tiskar Antun Scholz u Zagrebu. Cena za celo leto 1 gld.

Prilozi sintetičko-analitičkom postupku geografske metode. Napisao dr. Hinko Hranilović. Zemun, naklada piščeva, tisk J. Karemata 1893. Cena? —

S tem naslovom je priobčil g. pisatelj na temelju najboljših metodikov sestavljeno zemljepisno metodsko knjigo. Porabil je v to svrhu mnogo znamenitih nemških, a tudi nekaj francoskih in angleških virov, katere je vestno naštel. O namenu te knjige pa pravi

